

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. Каразіна

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра політичної соціології

**Пояснювальна записка
до бакалаврської роботи**

на тему:

«Стан та перспективи подолання гендерної нерівності в Україні»

Виконала:

Студентка 4 курсу першого
(бакалаврського) рівня освіти
спеціальності 054 Соціологія
заочної форми навчання,
групи ЗСПМ-41
Сорокіна Анастасія Сергіївна

Науковий керівник:

Бойко Дмитро Миколайович,
кандидат соціологічних наук,
завідувач кафедри політичної соціології

Рецензент:

Борисов Роман Ігорович,
кандидат соціологічних наук,
доцент закладу вищої освіти
кафедри соціології

Харків 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади соціологічного вивчення гендерної нерівності	
1.1 Гендер та гендерна нерівність як об'єкт соціогуманітарних досліджень.....	6
1.2 Можливості та проблеми подолання/мінімізації гендерної нерівності в сучасному суспільстві.....	25
1.3 Мережевий підхід Р. Коллінза в інституціоналізації гендерної освіти.....	33
РОЗДІЛ 2. Гендерна нерівність в сучасному українському суспільстві	
2.1 Гендерні диспропорції в сучасній Україні.....	37
2.2 Представленість жінок у різних сферах суспільного життя.....	42
Висновок.....	56
Список використаних джерел.....	61
Анотація.....	65

ВСТУП

Актуальність. Гендерна нерівність є однією з найбільш актуальних та складних проблем сучасного світу, яка має глибокі соціокультурні корені та негативно впливає на розвиток суспільства в цілому. Оскільки ми живемо зараз в умовах війни, питання гендерної нерівності стає особливо актуальним, відображаючи комплексні проблеми та виклики, що постають перед суспільством у найбільш небезпечний період.

Гендерна нерівність визначається як нерівність у доступі до ресурсів, можливостей та прав між чоловіками та жінками у суспільстві. Це не лише стосується матеріальних благ, але й включає в себе аспекти соціального статусу, економічного положення, адекватності представлення інтересів та рівних можливостей у владних структурах. У контексті війни, гендерна нерівність набуває особливого значення. Жінки виконують важливі соціальні та економічні ролі в умовах загострення конфлікту. Проте, вони залишаються найбільш вразливими групами, які стикаються зі значними труднощами та обмеженнями у доступі до ресурсів та можливостей.

Україна, як і багато інших країн, стикається зі складністю гендерної нерівності, особливо в умовах воєнного конфлікту. Жінки нерідко змушені виконувати подвійне завдання: захищати свою країну та боротися за свої права та свободи. Проте, вони залишаються в тіні, не отримуючи відповідного визнання та підтримки.

Також важливо зазначити, що жінки зараз працюють у дві зміни, перша частина дня – робота, друга частина дня – робота по дому (прибирання, готування їжі), жінки, які проживають у сільській місцевості мають ще доглядати за худобою

та городом), якщо жінка має дітей – то це допомога з вивченням уроків, розвиток дитини, оскільки діти не ходять до школи та дитячих садків.

Жінки, які проживають на деокупованих чи окупованих територіях мають обмежений доступ до медичних послуг, освіти та економічних можливостей, що поглиблює їхню вразливість та обмежує можливості розвитку та самореалізації. Жінки не лише стикаються із загрозою для свого фізичного благополуччя, а й потрапляють у важкий стан психологічного стресу. Водночас, їхні можливості для отримання доступу до ресурсів та послуг часто обмежені через стереотипні уявлення про гендерні ролі. Більше того, війна підсилює статеві стереотипи та зберігає традиційні ролі чоловіків і жінок, що може призводити до подальшого утримання гендерних нерівностей у суспільстві. Наприклад, призначення на керівні посади частіше віддається чоловікам, тоді як жінки залишаються в тіні, не маючи можливостей для активної участі в процесах прийняття рішень та формування суспільної політики. Важливість розуміння та боротьби з гендерною нерівністю в Україні під час війни у 2024 році не може бути переоцінена. Забезпечення рівних можливостей та захист прав усіх людей, незалежно від їх статі, є ключовим аспектом побудови справедливого та стійкого суспільства.

Об'єктом цього дослідження є: гендерна нерівність в Україні.

Предмет: Можливості жінок в українському суспільстві в контексті гендерної нерівності.

Мета. Метою даної роботи є визначення теперішнього стану гендерної нерівності і впливу війна на неї.

Гіпотеза 1. Повномасштабна війна в Україні посилила гендерну нерівність, збільшивши економічну та соціальну вразливість жінок.

Гіпотеза 2. Чоловіки не мають обмежень та дискримінації у суспільстві.

Завдання:

- Дослідити сучасний стан гендерної нерівності в Україні, враховуючи його особливості та динаміку в період війни.
- Вивчити основні підходи до визначення поняття "гендерна нерівність" та розглянути їх в контексті сучасного українського суспільства.
- Проаналізувати вплив війни на гендерні ролі та стереотипи в українському суспільстві.
- Визначити основні причини та наслідки гендерних диспропорцій під час війни в Україні.
- Дослідити представленість жінок у різних сферах, таких як політика, економіка, оплата праці, кар'єрні можливості.

Соціолого-теоретичною базою є напрацювання у галузі проблематики гендеру та гендерної нерівності.

Емпірична база взята з двох досліджень групи «Рейтинг», перше дослідження 2021 року, друге дослідження 2023 року. Охопивши всі області країни, за винятком тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу, а також місць, де на момент дослідження відсутній зв'язок.

Вибірка була репрезентативною за віком, статусом та типом поселення. Загалом, у дослідженні взяли участь 1500 у 2021 році та 1000 респондентів у 2023 році. Метод опитування, що застосовувався, – САТІ (Computer-Assisted Telephone Interviewing), з використанням випадкової вибірки мобільних телефонних номерів. Опитування проводилося протягом 1-2 червня 2023 року та 27-28 лютого 2021 року.

Робота складається з двох розділів. Загальна кількість сторінок – 63. Використаної літератури – 29 джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ

1.1 Гендер та гендерна нерівність як об'єкт соціогуманітарних досліджень

У науковому світі перед нами стоять певні виклики. Цей період характеризується появою нових напрямків наукових досліджень, переглядом вже усталених теорій та переоцінкою звичних соціальних та політичних практик. З кожним століттям наше наукове знання стає все більш спеціалізованим. Нові проблеми та альтернативи вимагають нового підходу до наукової роботи, заснованого на минулих традиціях та здатності концентрувати увагу на питаннях сучасності.

Сьогодні перед гуманітарною наукою стоїть завдання переосмислити соціальні реалії переломних епох, а також переглянути погляди на світ та справедливість. Ми повинні знайти людські ресурси та можливості для перебудови суспільства, а також переосмислити його перспективу. Ці завдання є крайньо необхідними для оновлення та реформування національних та світових суспільств, а також для забезпечення гуманістичних та демократичних принципів у соціальному житті.

Також у цей час виникає термін "гендер" та починаються гендерні дослідження, спрямовані на аналіз відносин між жінками та чоловіками. Вони ставлять за мету визначити характеристики ролей статей та розкрити конструкти фемінності та маскулінності. [2, с.10]

Поняття "гендер" стало важливим для опису трансформацій у суспільстві та державі, оскільки саме вони визначають взаємовідносини між чоловіками та жінками. Гендер відтворюється в реальних соціальних взаємодіях як ключовий елемент, що визначає статус особистостей за їхньою статтю. Термін "гендер" все

частіше вживається як інструмент у наукових дослідженнях та політико-правовому аналізі проблем рівності статей, і цей тренд спостерігається й в Україні. [2, с.11]

Поняття "гендер" відрізняється від терміну "стать" ("sex"), який відображає біологічні характеристики, зокрема здатність або нездатність до виношування та народження дітей. Біологічна стать виражає природні, біологічно визначені відмінності між чоловіком і жінкою. У той час як стать є природною, гендер є соціальною конструкцією, що формується та визначається культурними нормами суспільства в певний історичний період. Гендер визначає особливості та ролі як чоловіків, так і жінок, які є результатом процесу соціалізації.

Поняття "гендер" є складним, оскільки воно розглядає різні аспекти явища. У науковій літературі використовується кілька підходів до розуміння гендеру:

- Гендер, як соціально-рольова та культурна інтерпретація особистості та моделей поведінки чоловіків і жінок, відокремлена від біологічних аспектів;
- Гендер, як набуття соціальних рис індивідами, які народилися з біологічної точки зору, як чоловіки або жінки;
- Гендер, як політика створення рівних прав і можливостей для чоловіків та жінок, а також активності зі створення механізмів для її реалізації. [2, с.12]

Розробка проблематики статі поза межами філософії почалася ще в період пізнього Середньовіччя та Нового часу, коли анатомічні та біологічні дослідження заклали основи для перших наукових уявлень про стать. Пізніше, експериментальна психологія та психоаналіз додали свої знання про психологічні аспекти статі. Лише згодом, під впливом суспільно-політичних рухів за емансипацію, почали досліджувати соціальні аспекти статі.

Сучасне розуміння чоловіків і жінок включає не лише біологічну стать, але й статеvu ідентичність як психологічний феномен, а також гендер як соціокультурний

конструкт. Це означає, що поняття статі включає в себе багато різних значень і умовностей, які залежать від конкретної епохи та культури.

Сьогодні ми розуміємо, що для повного розуміння гендерних відносин потрібно враховувати як біологічні, так і соціальні та культурні фактори. Це допомагає краще аналізувати і вирішувати питання гендерної нерівності, що існують у сучасному суспільстві. [2, с.109]

Поняття гендеру як соціально-психологічної характеристики людини визначається щонайменше двома важливими сферами: соціальною та особистісною. Соціальна сфера охоплює уявлення суспільства про те, які повинні бути гендерні ролі, їхні норми та стереотипи. Особистісна сфера стосується того, як сама людина бачить себе та якою вона вважає себе в контексті гендерних понять.

Кожне поняття є узагальненням якоїсь групи речей. Це властивість людської мови, яка лежить в основі свідомості та самосвідомості. Наприклад, слова "жінка", "чоловік", "батько", "мати", "подруга", "гарний", "розумна" тощо характеризують не одну людину в світі, а стосуються всіх людей, що відповідають змісту цього поняття. Отже, ідентичність обов'язково має соціальну природу і водночас визначає уявлення людини про себе як про неповторну індивідуальність, в якій певні якості й атрибути унікально поєднані.

Розвиток ідентичності, зокрема гендерної, – це історія становлення психологічних основ тих суперечностей, конфліктів і деформацій, які пронизують наше суспільство протягом всієї історії людства. Важливо розуміти, що ідентичність включає в себе як соціальні очікування, так і особисте розуміння себе. Цей процес самоусвідомлення не може бути відокремлений від суспільного контексту, у якому він відбувається.

Ідентичність людини, включаючи гендерну, розвивається через взаємодію з соціальними нормами і стереотипами, а також через індивідуальні переживання та

самоусвідомлення. Усе це створює складний комплекс, який впливає на поведінку та самосприйняття людини. Протягом історії ці процеси призводили до виникнення різних конфліктів і суперечностей, які й досі існують у нашому суспільстві.

Гендерна ідентичність може виявлятися в різних проявах. Можна розглядати її як широкий спектр якостей і характеристик. Також можна розглядати її як складну систему ідентичностей, які стають активними в різних життєвих ситуаціях, відповідно до різних соціальних ролей, що приймаються.

У якості соціальної істоти, людина несе в собі не лише свою індивідуальну ідентичність, а й групову. Згідно з думкою Е. Еріксона, групова ідентичність пов'язана з колективними, переважно географічними та історичними концепціями ("его" – колективний простір-час), а також з економічними цілями групи (колективні життєві цілі).

Групова ідентичність полягає в усвідомленні себе членом певної групи або спільноти. У соціології та соціальній психології часто використовуються терміни "соціальна ідентичність" та "рольова ідентичність". Згідно з теорією соціальної ідентичності, запропонованою Г. Таджфелом та Дж. Тернером, наша соціальна ідентичність базується на процесах соціальної категоризації, яка розділяє соціальні об'єкти на "наші" (in-group) та "інші" (out-group), а також на процесах самокатегоризації, коли ми відносимо себе до певної соціальної категорії або групи. Соціальна ідентичність є основою для багатьох групових процесів, таких як групова поляризація та стереотипізація.

Рольова ідентичність – це те, як ми відчуваємо себе в різних соціальних ситуаціях. Наприклад, коли ми в школі, ми відчуваємо себе як учні, а коли зустрічаємося з друзями, як члени певної групи. Ці ролі базуються на тим, як сподівається, що ми поведимося в певних ситуаціях. [2, с. 132-135]

Статева ідентичність – це як ми відчуваємо себе стосовно нашої статі. Наприклад, чоловіки та жінки можуть мати різні очікування щодо того, як вони повинні поводитися або виглядати.

Етнічна ідентичність – це як ми відчуваємо себе стосовно нашої культури або походження. Наприклад, люди з різних культур можуть мати різні традиції або мову.

Ідентичність членства – це як ми відчуваємо себе як частину різних груп або організацій. Наприклад, коли ми є членами спортивної команди або студентського об'єднання, ми можемо відчувати себе частиною цієї групи.

Політична ідентичність – це як ми відчуваємо себе стосовно наших політичних переконань або поглядів. Наприклад, люди можуть відчувати себе як частину конкретної політичної партії або руху.

Професійна ідентичність – це як ми відчуваємо себе у відношенні до нашої роботи або професії. Наприклад, вчителі, лікарі або архітектори можуть відчувати себе зв'язаними зі своєю професією та мати відповідні очікування щодо своєї поведінки на роботі.

Розвиток гендерно-рольової поведінки людини має свою власну історію, що охоплює ряд культурних, соціальних та історичних впливів. Жодна особистість не народжується з готовим набором гендерних ролей; натомість, ці ролі формуються та розвиваються протягом усього її життя під впливом різних факторів та умов.

Від розвитку гендерних ролей залежить формування індивідуальних життєвих сценаріїв, стиль та стратегії поведінки у різноманітних ситуаціях. Цей процес є невід'ємною складовою соціалізації, яка визначається впливом різних соціальних інституцій, суспільних норм, культурних стереотипів та особистих взаємодій.

Соціалізація, зокрема гендерно-рольова соціалізація, відіграє ключову роль у формуванні індивідуальної ідентичності та розвитку особистості. Вона впливає на усвідомлення особистістю своєї гендерної ідентичності, розуміння ролі, яку вона грає в суспільстві, та взаємодії з іншими членами суспільства.

Отже, розвиток гендерних ролей та гендерно-рольової поведінки є складним та багатогранним процесом, який формується під впливом різних факторів і контекстів. [2, с. 140]

Типовою рисою, притаманною жіночій статі, є виконавчий характер праці; «жіночі професії» відображають традиційні жіночі заняття на макрорівні – охорона здоров'я, освіта, громадське харчування, торгівля, соціальне забезпечення тощо. Водночас, зміст чоловічої праці більше відноситься до інструментальної сфери, де чоловікові призначається роль керівника, а жінці – підпорядкованого та обслуговуючого персоналу.

Природно, що якщо соціально-економічні трансформації впливають на сім'ю (де, як у дзеркалі, відображаються нові ролі жінок і чоловіків у суспільстві), то у професійній сфері відбулися ще більш відчутні зміни. Зміна гендерних стереотипів впливає на формування гендерної ідентичності і можливості повної реалізації себе у професійній сфері, насамперед, як унікальної особистості, а не як типового представника певної статі.

В сучасних західних суспільствах сформувався новий соціальний образ жіночності, що ознаменував радикальний перелом в «історії жінок», персоніфікуючи останні досягнення демократії щодо соціального й особистісного статусу жінок. Вперше роль жінок не визначається заздалегідь і не розписана від початку до кінця під тиском соціального й природного порядку речей.

У сучасному світі знову з'являється різниця у положенні чоловічої та жіночої статі. Заповідані предками норми життя жінок втрачають силу лише тоді, коли

втрачають свій екзистенційний зміст і вступають у конфлікт із принципами незалежності особистості. В іншому випадку, минулі функції й ролі продовжують існувати, поєднуючись із сучасними ролями.

У Новий час широко визнавали впливовість жінок: це і панування красунь над закоханими чоловіками, і тіньове правління, і влада матерів над дітьми, і домінування жінок в області моральності та моди. У ХІХ столітті до цього додалася теорія первісного матріархату, згідно з якою політична влада в доісторичні часи належала жінкам. Звісно, у Новий час чоловіки часто відсторонювали жінок від політичної та економічної влади, але у сфері приватного життя владні повноваження жінок користувалися значною повагою і соціальним визнанням, небаченим у раніші епохи. [3, с.7]

Вивчення статевої ідентичності та виявлення гендерних нерівностей є надзвичайно важливою темою для нашого сучасного суспільства. Розуміння та підтримка різноманітності гендерних ідентичностей, а також забезпечення рівних можливостей для всіх, незалежно від їх статевої приналежності, є ключовим завданням.

Гендерна нерівність – це соціально обумовлені нерівності в правах, можливостях та статусі між чоловіками та жінками. Ця проблема виникає на основі соціокультурних стереотипів і ролей, що призводить до нерівності в розподілі ресурсів, доступі до можливостей для самореалізації та участі в суспільному житті. В нашій науковій роботі ми плануємо дослідити ці явища, зосереджуючись на його проявах у сучасному українському суспільстві.

Перш за все, необхідно визнати й врахувати існуючі форми дискримінації в гендерних відносинах, які часто перешкоджають досягненню справедливості. Наприклад, прийняття законів, що захищають права гендерних меншин, регульованих національним та міжнародним законодавством, є важливим кроком у

боротьбі за рівність. Підтримка гендерних досліджень, проведених, наприклад, Інститутом гендерних досліджень, має велике значення для розуміння різноманітності, що є основою для розвитку програм і стратегій у гендерних відносинах. У свою чергу, ці дослідження можуть допомогти у розробці ефективної політики щодо забезпечення гендерної рівності. Наприклад, вони можуть виявити причини гендерної нерівності та запропонувати шляхи її подолання.

Використання міжнародних стандартів та методологій для збирання та аналізу даних є дуже важливим як у гендерних дослідженнях, так і в інших галузях. Наприклад, дослідження, які проводяться у співпраці з інститутами, спеціалізованими на гендерних питаннях, можуть сприяти кращому розумінню глибини та широти гендерних нерівностей.

В контексті України, як і в інших країнах, проведення гендерних досліджень може сприяти розвитку ефективної політики та програм, спрямованих на забезпечення гендерної рівності та врахування інтересів різних гендерних груп.

Явище таке як гендерна нерівність розглядається з різних перспектив, кожна з яких намагається пояснити його походження та вплив на суспільство.

Почнемо з функціоналістичної теорії, яка розглядає гендерну нерівність як результат соціальної функції. Згідно з цією теорією, різниця між статями виконує певні функції для суспільства. Наприклад, у більш традиційних суспільствах, чоловіки можуть вважатися головними годувальниками родини, а жінки – домогосподарками, що відповідає певним функціям утримання сім'ї та стабільності.

Друга теорія, яку варто розглянути, – це конфліктна теорія. Ця теорія стверджує, що гендерна нерівність виникає через боротьбу за ресурси та владу, між чоловіками та жінками. Вона акцентує увагу на соціальних конфліктах, що виникають у зв'язку з гендерною нерівністю, таких як зарплатна нерівність, обмежені можливості кар'єрного зросту для жінок тощо.

Символічний інтеракціонізм, третій у нашому переліку, досліджує, як соціальні стереотипи і ролі формуються і підтримуються через взаємодію між людьми. Цей підхід розглядає, як певні взаємодії та символи впливають на створення та утримання гендерних норм і очікувань.

Остання – феміністична теорія. Ця теорія вивчає гендерну нерівність з феміністичної перспективи, підкреслюючи систематичне пригнічення жінок у суспільстві та боротьбу за їхні права та рівні можливості. Вона визнає історичні та структурні фактори, що призводять до гендерної нерівності, і пропонує шляхи її подолання через активізацію гендерної свідомості та боротьбу за рівність.

Дослідження гендерної проблематики в Україні розпочалося в дев'яностих роках 20-го століття. Гендерні питання розглядались у працях С. Павличко, Л. Смоляр. О. Ярош. Слово фемінізм було вперше використано французьким соціалістом-утопістом Ш. Фур'є в кінці 18 століття, він назвав феміністів прихильниками жіночої рівності.

Мері Уолстоункрафт у своєму творі "Про підкорення жінки" та Теодор фон Гіппель у своєму опусі "Про покращання громадянського положення жінок" висували ідеї щодо підвищення статусу жінок шляхом поліпшення їх освіти. Філософи XVIII-XIX століть, такі як Ж.-А. Кондорсе, Д. Дідро, Д.С. Мілль, також розробляли ідеї емансипації жінок. Соціально-філософські концепції соціалістів-утопістів, таких як А. Сен-Симон, Ш. Фур'є та О. Оуен, також включали в себе питання про роль жінок у суспільстві та їхню рівність. Ідеї знищення приватної власності, як необхідної умови для досягнення рівноправного статусу жінок, також висловлювалися.

Маркс та Енгельс, хоча не надавали статевого гнобленню вагомому значення у своїй теорії, внесли вагомий внесок у розвиток марксистського фемінізму. Феміністки другої хвилі боролися за фактичну рівність жінок, включаючи

можливість брати участь у політичному житті не лише як виборці, але і як обрані представниці.

Французька письменниця та філософ-екзистенціоналістка С. де Бовуар стала теоретиком "другої хвилі" фемінізму, виклавши основні ідеї у своїй книзі "Друга стаття" (1949 р.). Вона наголосила, що патріархальні структури суспільства обмежують жінок у доступі до матеріальних та інтелектуальних ресурсів, підводячи їх до другорядних ролей. Вона довела, що у жінок з природи такі ж самі здібності, як і у чоловіків, але соціальні очікування від них обмежують їх можливості та відводять до пасивної ролі. Теза французької дослідниці, "Жінкою не народжуються, жінкою стають", стала широко відомою. Л. Ірігарей та Е. Сіксу, представниці есенціалізму, зосередились на проблемі статевої відмінності, виходячи з ідеї особистої жіночої ідентичності та права на суб'єктність, відмінну від чоловічої. За їхніми поглядами, історія та культура часто відображають чоловічі уподобання і є "маскулінною". Таким чином, жінкам у сфері публічної політики слід протиставити чоловічі стандарти та встановлювати нові цінності, засновані на жіночій "етиці турботи".

Теоретики фемінізму пропонували два різні варіанти для деконструкції традиційних понять "суб'єкт", "стать", "політика". У останні десятиріччя ХХ століття, під впливом ідей М. Фуко, Ж. Лакана, Ж. Дерріда, Ж. Делеза та інших, з'явився постмодерністський фемінізм або постфемінізм, який переосмислював поняття "рівність" та "відмінність".

На останок ХХ століття, феміністки третьої хвилі вирішили рухнути з теоретичних заморожень. Філософ Н. Фрейзер зауважує, що жіноча автономія фактично використовується як інструмент контролю за способами спілкування, що дає жінкам можливість активно приймати участь у всіх аспектах соціального життя, включаючи політику.

Політолог і філософ І. Муфф аналізує концепцію "жінки" у контексті боротьби з різними формами підготовки, де жінки зазвичай стають об'єктом утискання. Таким чином, "жінки" розглядаються як соціальна група, чії права систематично порушуються.

Під впливом феміністських ідей в 1970-х роках, у американських університетах почали розвиватися програми "жіночих досліджень", де жінки не тільки є об'єктом досліджень, але й самі активно досліджують. Феміністки критикували ідею про об'єктивність, раціональність та нейтральність науки, вказуючи на те, що соціальні теорії, часто вважаються універсальними, не відображають реального життя жінок. Життєвий досвід жінок став основою для створення нової методології соціального пізнання. На кінець 70-х років, в Європі та США, відбувалася активна дискусія щодо статусу цієї дисципліни: чи може вона бути незалежною.

Чи повинні жінки входити у традиційні науки, такі як історія жінок, психологія жінок, жіноча література? Незважаючи на те, що було проведено багато феміністських досліджень у політичних науках з 1970-х років, центральний дискурс політичної теорії довгий час ігнорував цю проблему.

Політологи-біхевіористи раніше прийняли, що жінки переважно активні в приватній сфері, а не в політиці. Низький рівень політичної участі жінок і їх малозацікавленість політикою не вважалися проблемою. Майже повна відсутність жінок серед політичної еліти не хвилювала політологів.

Ситуація почала аналізуватися лише після того, як фемінізм з'явився в політології. Вчені-феміністки виявили, що створення негативного політичного образу жінок ґрунтувалося на недостовірних дослідженнях, що призвело до перебільшення відмінностей між чоловіками та жінками.

До Дослідження 70 і 80-х років ХХ століття такі американські вчені, як В. Сапіро, С. Хансен, Дж. Гельб та інші, показали, що жінки мають таку ж схильність до політичної діяльності, як і чоловіки, і ця схильність змінюється залежно від соціалізації, можливостей та ролей. Також виявили, що підвищення рівня освіти призводить до більшого зацікавлення жінок у політиці.

Дослідження щодо дотримання рівноправ'я чоловіків і жінок в українському соціальному просторі є міждисциплінарним та аналізується у контексті філософських, історичних, культурологічних, економічних, психологічних і соціологічних досліджень щодо проблеми гендерної (соціокультурної) рівності. Сучасні науки гуманітарного спрямування розглядають гендерну концепцію як типовий розподіл ролей між статями у суспільстві. Наслідками цього розподілу є відмінності, що проявляються у політичній, соціальній, культурній, економічній та психологічній сферах життєдіяльності.

Міждисциплінарні гендерні дослідження виникли в академічному дискурсі в кінці 70-х років минулого століття і включають теоретичні та методологічні підходи з психології, соціології, антропології, культурології і філософії. Оскільки гендерні дослідження є продовженням "жіночих досліджень", вони аналізують генезу та причини наявної нерівності між жінками і чоловіками як в особистісній, так і в суспільній сферах.

Центральним терміном у гендерних дослідженнях є "гендер", який відображає соціальне трактування біологічної статі особистості, наголошуючи на соціокультурних аспектах статевих відмінностей.

Сучасні гендерні дослідження можна розділити на три основні та один псевдогендерний напрямки. Останній використовує термін "гендер" як традиційну соціодемографічну категорію або синонім поняття "стать", що спостерігається у дослідженнях, що підтримують біодетерміністичні погляди.

У соціальних, демографічних та економічних дослідженнях зазвичай сприймається гендер як соціокультурна роль, що відображає сучасні традиції.

У західноєвропейській та українській соціально-гуманітарній науці існують три основні теорії гендеру: Гендер як культурна метафора; Гендер як стратифікаційна категорія, яка взаємодіє з іншими стратифікаційними категоріями; Соціальне конструювання гендеру; При аналізі проблеми статі феміністично налаштовані дослідники виокремлюють три аспекти: біологічний, соціальний та символічно-культурний.

У контексті останнього гендер розглядається на рівні пізнання і буття, звертаючи увагу на культурно-символічні аспекти. Згідно з цими аспектами, чоловіки асоціюються з раціональністю, духовністю, божественністю та культурністю, тоді як жінки сприймаються як переважно чутливі, тілесні, гріховні та природні.

Поняття гендеру відображає складний соціокультурний процес конструювання відмінностей у ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках чоловіків і жінок у суспільстві. Цей процес породжує соціальний конструкт гендеру, в якому основними елементами є його поляризація й ієрархічна структура, де маскулінне вважається пріоритетним та домінуючим, а фемінне – вторинним та підлеглим.

Прихильники теорії соціального конструювання розглядають гендер як організовану модель взаємин між чоловіками і жінками, що включає не лише міжособистісну взаємодію та сімейні відносини, але й відносини в основних соціальних інститутах, що визначають і конструюють ці ролі.

Згідно з конструктивістським підходом, гендер формується як результат соціалізації, системи гендерних ролей, розподілу праці та впливу засобів масової

інформації. Крім того, гендер конструюється самими індивідами через гендерну ідентифікацію на рівні свідомості.

Аналіз гендеру з точки зору його конструювання дозволяє розкрити механізми соціального контролю, які забезпечують його існування та процес його формування.

У 60-х роках ХХ століття отримав поширення статево-рольовий підхід, розроблений американським соціологом Толкоттом Парсонсом. Згідно з його концепцією, поділ ролей на інструментальні та експресивні має глибоке функціональне призначення – забезпечення стабільності соціальної системи. Парсонс стверджував, що такий розподіл є необхідним, оскільки виконання різних функцій вимагає наявності різних якостей, які не можуть бути гармонійно поєднані в одній особі.

Соціобіологи активно підтримували і зміцнювали цю трактування поділу статевих ролей, виходячи з еволюційної теорії, що спекулювала ідеєю різних характеристик жінок і чоловіків, сформованих еволюційним процесом для забезпечення виживання людського роду.

Загальноприйняте уявлення про стать і гендер є ключовими поняттями в сучасному суспільстві, особливо в контексті вивчення соціальних наук та культурних досліджень. Стать визначається як біологічне поняття, що включає морфофункціональні характеристики організму, такі як статеві органи, гонади, генетичний склад.

У свою чергу, гендер є соціально-культурним конструктом, який відображає соціальні відмінності між чоловіками та жінками, а також їх психологічні та поведінкові характеристики. Це відмінності, які формуються в суспільному середовищі та культурному контексті, а не в результаті біологічних факторів.

Одним із ключових аспектів гендера є розрізнення між "маскулінністю" та "фемінністю". Маскулінність асоціюється з такими якостями, як активність, незалежність, сміливість, тоді як фемінність частіше пов'язується зі зворушливістю, чуттєвістю, емоційністю. Андрогінність, яка означає сполучення якостей маскулінності та фемінності, може вказувати на більшу гнучкість у виборі соціальної поведінки.

Біологічна стать, незважаючи на свою важливість, не завжди визначає соціальну ідентичність особи. Люди можуть відчувати себе відмінно від того, що визначено їх біологічною статтю, і обирати роль, яка відповідає їхнім переконанням і уявленням про себе. Це може включати вибір гендерної ідентичності, яка не відповідає їхній біологічній статі.

Значення гендеру визначається не лише індивідуальними переконаннями, але і соціальними нормами та очікуваннями, які існують у кожному суспільстві. Ці норми визначають, яка поведінка вважається "чоловічою" або "жіночою" і які ролі вони повинні виконувати. Такі очікування можуть відображати культурні особливості та історичні традиції кожного суспільства.

Усе це свідчить про те, що розуміння статі та гендеру є складним і багатограним процесом, який включає біологічні, психологічні, культурні та соціальні аспекти. Важливо враховувати ці різноманітності під час вивчення та аналізу гендерних питань у сучасному суспільстві.

Сучасна європейська філософія, як і вся європейська культура, має свої корені в античній культурі. Першим філософом, який систематично досліджував питання про статеву роль та природу жінок, був Платон. У своїх творах "Закони" та "Держава" Платон висловлював певні розбіжності, що виникали внаслідок різних поглядів на дві концепції: природу жінок та їхню соціальну роль.

У "Державі" Платон відзначав, що єдиною відмінністю жінок є їхня здатність до репродукції. Однак він не вважав цю репродуктивну функцію вторинною відмінністю, тож вона не мала значення для визначення їхніх соціальних ролей. З іншого боку, у творі "Тімей" Платон розглядав статеву відмінність як результат слабкості жінок порівняно з чоловіками.

Погляд Арістотеля на статеву відмінність вже був обґрунтований біологічно. За його думкою, жінки мають зародковий розум та форму. Арістотель чітко висловлював думку, що жінка є недорозвиненим чоловіком з певними відхиленнями, тому вона не може керувати. Він описував жінок як пасивних, слабких, покірних, створених для підкорення.

Ця ідея ієрархії статей, запропонована Арістотелем на основі біологічних факторів, існувала в різних варіаціях до кінця XX століття.

Амбівалентність духовної рівності, яка містилася в Біблії, і підпорядковане положення жінки в античному світі змінювались протягом історії. Хоча біблійні істини відкрили жінкам більше можливостей, ніж у давні часи, коли їм приписували лише репродуктивні обов'язки, II століття принесло жорсткі патріархальні структури, що позбавили жінок права на проповідництво та посади у церковній ієрархії.

Старий і Новий Заповіти закріпили соціальні звичаї та цінності, надаючи їм статус божественного одкровення. Античні та іудейські традиції вплинули на християнство, переносячи на нього багаж упереджень, де чоловік вважався благом, а жінка – темрявою.

Пізніше, у відлуння античності, Амвросій, Ієронім та Августин – Отці Церкви – розробляли християнські доктрини та тлумачили основи нової догматики. Особливо великий вплив мав Августин, який поширив аскетичні традиції та вважав

жінку за втілення диявола. Він розглядав жінку як неповноцінну, а спасіння – через відмову від її тіла.

Хоча зміна способу мислення та перехід від античності до середньовіччя не породжували нових ідей щодо положення жінок, але переінтерпретували старі традиції, зберігаючи метафізику Платона. Доктрина Августина впливала на мислення до XIII століття, закріплюючи традиційний погляд на жіночу стать як на частину природи та божественного плану.

Виникає дивний парадокс: жінку вважають створеною для підкорення, але її спасіння передбачає відмову від її жіночості. Тома Аквінський, переглядаючи християнську ортодоксію, встановив ієрархію статей, використовуючи концепції Арістотеля про всепідпорядковану природу ідеї божественної ієрархії. Це підтверджує тему природної неповноцінності та слабкості жінки, підсилену відновленням римського права.

Т. Аквінський не вважав жінок за біологічну помилку, але розглядав їх як частину божественного плану, головною метою якої було продовження роду та підпорядкування чоловікові, як заслуга за гріх Єви. Це переконання підкріплювало неспроможність жінок досягти духовного рівня та розумової проникливості, раціоналізуючи їх підпорядковане становище.

"Підпорядкування має дві сторони. Одна сторона служить, а інша користується цим для своєї вигоди: це почалося після гріха. Але існує інший вид підпорядкування, який називається економічним або громадянським, де вищі використовують нижчих для спільного добра. Це існувало до гріха. Для збереження порядку в родині необхідно, щоб одні керували іншими, краще розуміючи ситуацію. Таким чином, управління жінкою вважається природним, оскільки розум переважає в чоловіка."

Розвиток раціональності та автономності особистості через освіту вважається головною метою виховання хлопчиків, тоді як для дівчат акцентується на укоріненні покори, покірливості та м'якого характеру ще з дитинства.

За методологією Руссо, виховання жінок, чий розум, за словами філософа, не придатний для точних наук, в основному спрямоване на вирощування несамотійних істот, що мають внутрішню потребу у пристосуванні для існування в суспільстві. Таке виховання передбачає підпорядкування чоловікові шляхом пригнічення власних емоцій та відмови від індивідуальності.

Руссо зауважує: "Жінка створена для того, щоб поступатись чоловікові і терпіти образу з його боку. Але хлопчиків ви ніколи не доведете до такої міри підпорядкування; внутрішнє почуття в них піднімається і протестує проти несправедливості; природа не створила їх для того, щоб терпіти несправедливість". Бажання дівчат, якщо вони не спрямовані на задоволення чоловіка, вважаються фантазіями: "Щастя добродесної дівчини полягає в тому, щоб стати щастям добродесного чоловіка".

Аналізуючи жінку з точки зору статі, Руссо впроваджує гендерний конструкт, сприяючи романтизації та підтримці пасивності серед дівчат. Його погляди відбилися на філософському розумінні статі у творчості Канта, особливо у статевому дискурсі. Цей вплив особливо помітний у праці "Спостереження над почуттями піднесеного і прекрасного", де продовжується парадигма соціальної диференціації статей, зокрема, приписування чоловікові поняття "людини" як духовно-раціональної істоти, тоді як жінку розглядають виключно з точки зору її статевої характеристик.

Гендерна нерівність в суспільстві є складною проблемою, яка виникає через історичні, культурні, економічні та соціальні чинники. Ця нерівність проявляється

в різних сферах життя, включаючи доступ до освіти, ринку праці, політичного представництва, а також в сімейних та громадських стереотипах.

У багатьох культурах та суспільствах чоловіки мають перевагу перед жінками в багатьох аспектах життя. Це може виявлятися у випадках дискримінації на робочому місці, нерівному оплаті праці, обмеженому доступі до освіти та медичних послуг, а також у відсутності політичного представництва жінок.

Гендерна нерівність також часто здійснюється через стереотипи та очікування, які суспільство накладає на чоловіків і жінок. Ці стереотипи можуть обмежувати можливості та свободи особистості, утверджуючи певні ролі та обов'язки в залежності від статі.

Для боротьби з гендерною нерівністю потрібні комплексні заходи, такі як усунення законодавчих перешкод, підтримка гендерної рівності в освіті та медіа, розвиток програм і політик, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок. Також важливою є постійна свідома робота над усуненням гендерних стереотипів і розумінням різноманітності індивідуальних потреб та можливостей кожної особи, незалежно від статі. [9, с. 345-359]

Сучасна гендерна теорія не спростовує факту наявності різниць між жінками та чоловіками, будь то біологічні, соціальні або психологічні. Замість цього вона підкреслює, що суспільне значення та інтерпретація цих відмінностей є ключовими, а також будується владна система на основі цих відмінностей. Гендерний підхід вважає, що не біологічні чи фізичні різниці між статями є важливими, а соціокультурне значення, яке суспільство приписує цим різницям.

Основа гендерних досліджень – це не просто опис різниць у статусах, ролях та інших аспектах життя чоловіків і жінок, але й аналіз влади та панування, які визначаються у суспільстві через гендерні ролі та відносини.

За словами Майкла Кіммеля, гендер – це не лише система класифікації, за допомогою якої біологічні істоти чоловічої та жіночої статі відокремлюються та соціалізуються в різні статеві ролі. Це також виявлення універсальної нерівності між жінками та чоловіками. Говорячи про гендер, ми звертаємо увагу на ієрархію, владу та нерівність, а не лише на звичайні відмінності. [3, с. 11]

1.2 Можливості та проблеми подолання/мінімізації гендерної нерівності в сучасному суспільстві

Незалежно від того, якими суспільствами є людство – чи то примітивними чи розвинутими, воєнними чи мирними, багатими чи бідними, – всі вони мають загальний феномен у своїй соціальній структурі: дві найбільші категорії людей – чоловіки та жінки. Крім того, кожне суспільство має свою культуру, яка включає в себе комплекс ідей, уявлень, норм, моделей поведінки та традицій, що передаються від покоління до покоління. Ця культура визначає цінності, які відображають очікування стосовно ролей та статусів чоловіків і жінок у суспільстві.

Соціальні статуси складають соціальну структуру будь-якого суспільства, визначаючи позиції, з яких люди взаємодіють між собою. Соціальні ролі визначаються очікуваннями щодо поведінки особи, яка займає певну позицію у взаємодії з іншими. Гендерні ролі впливають з розділення всього суспільства на дві категорії – чоловіків і жінок – і включають очікувану від них ціннісно і нормативно визначену поведінку. Ще з народження кожна особа отримує свій приписаний статус відповідно до статі – дівчинки/жінки або хлопчика/чоловіка – з відповідними очікуваннями стосовно їхньої поведінки. Однак гендерні соціальні ролі не є розділеними таким чином, що деякі можуть виконувати лише чоловіки або жінки. Є лише кілька ролей, які біологічно обумовлені і тому доступні тільки представникам відповідної статі, такі як вагітна жінка, мати, годувальниця груддю,

дочка, дружина, бабуся для жінок, і генетичний батько, чоловік, син для чоловіків. Всі інші соціальні ролі, що мають гендерний відтінок, визначаються соціально-культурними, а не біологічними факторами. [2, с. 157]

Постійні нерівності між жінками та чоловіками відбуваються всупереч фундаментальним людським правам та створюють перешкоди для розвитку. Необхідно інтегрувати складність соціальних відносин між жінками та чоловіками у діяльність організацій, щоб розуміти та усвідомлювати нерівності, шукати та приймати рішення, які розвинуть потенціал для розвитку чоловіків та жінок та уповноважать їх. Рівноправність між жінками та чоловіками означає те, що вони мають рівний статус та користуються однаковими умовами для повної реалізації людських прав, сприяння розвитку та отримання користі від досягнутих результатів. Рівноправність статей реалізовується через визнання та промоцію схожостей та відмінностей між чоловіками та жінками. Уповноваження – це шлях, який може покласти край нерівноправностям. А саме, зменшення нерівноправності відносин не може бути досягнуте без активної участі усіх учасників та учасниць, котрі повинні створювати можливості для спільних дій та обміну досвідом, щоб дослідити їхню реальність, мобілізувати креативність та встановити досягнення більшої рівноправності, з вигодою для кожного і кожної. [2, с.11]

Як ми вже зазначили раніше, гендерна нерівність – це складне соціальне явище, яке проявляється у різних аспектах суспільного життя. Вона охоплює нерівності у заробітній платі, доступі до освіти та охорони здоров'я, представництві в політиці та владі, а також у розподілі сімейних обов'язків. Жінки часто стикаються з перешкодами у розвитку своєї кар'єри через стереотипи та дискримінацію на робочому місці. Нерівні умови праці та низька оплата праці для жінок порівняно з чоловіками підтверджують наявність гендерної дискримінації.

Для забезпечення гендерної рівності необхідно приймати комплексні заходи на різних рівнях суспільства. Це включає удосконалення законодавства щодо захисту прав жінок та гарантування їхньої рівності перед законом, а також розробку та впровадження політик, спрямованих на створення рівних можливостей у сферах освіти, здоров'я, праці та політики.

Також важливою є підтримка гендерної освіти та свідомості, що сприяє усуненню стереотипів та підвищенню рівня гендерної чутливості в суспільстві. Лише через спільні зусилля уряду, громадських організацій та громадян можливо досягти істинної гендерної рівності та справедливості для всіх.

Гендерна нерівність у сфері праці проявляється через ряд причин. По-перше, це різниця у можливостях отримати професійну освіту та підвищити кваліфікацію між чоловіками та жінками. Багато жінок мають обмежений доступ до освітніх можливостей або стикаються зі стереотипами, які обмежують їхні можливості кар'єрного зростання.

По-друге, існує велика різниця у заробітній платі та можливостях росту кар'єри між чоловіками і жінками. Навіть при однакових навичках та досвіді жінки часто отримують меншу заробітну плату за ту саму роботу, що і чоловіки. Це може бути наслідком дискримінації на основі статі або відмінностей у культурних уявленнях про ролі жінок та чоловіків у суспільстві.

Крім того, часто спостерігається нерівність у робочому часі та умовах праці між чоловіками та жінками. Жінки, які виконують подвійне навантаження на роботі та в домашній сфері, можуть знаходитися під тиском з боку сім'ї або роботодавців і, як наслідок, отримувати менш сприятливі умови праці або недостатню підтримку в кар'єрному зростанні.

Нарешті, однією з основних причин гендерної нерівності у сфері праці є стереотипи про ролі жінок і чоловіків у суспільстві. Жінки часто вважаються

відповідальними за виконання сімейних обов'язків та догляд за дітьми, що може обмежувати їхні можливості для професійного розвитку та кар'єрного зростання.

Отже, гендерна нерівність у сфері праці є складною проблемою, яка вимагає комплексного підходу для її вирішення. Необхідно впровадження політик, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для всіх, незалежно від статі, а також зменшення стереотипів та дискримінації на робочому місці. Тільки за умови спільних зусиль уряду, роботодавців, громадських організацій та громадян можна досягти значних змін у цій сфері.

У період воєнних дій ця тенденція стає ще більш помітною, оскільки військові події призводять до значного погіршення умов життя. Збільшення кількості та складності побутових проблем, таких як відсутність електричної енергії, водопостачання, зв'язку, руйнування житла тощо, змушує жінок приділяти більше уваги справам, пов'язаним з виживанням сім'ї. Це часто призводить до того, що вони відмовляються від своєї кар'єри та інших можливостей самореалізації. Особливо це стосується тих родин, де чоловіки перебувають на фронті, загинули або отримали серйозні травми.

Вирішення проблеми гендерних нерівностей у сфері зайнятості потребує цілеспрямованих змін у сферах загальної та професійної освіти.

Гендерні відмінності проявляються вже на етапі обрання фаху дівчатами та юнаками, що призводить до гендерної сегрегації у виборі напрямів навчання та їхньої престижності на ринку праці.

Згідно з дослідженнями у рамках проєкту "Гендерноорієнтоване бюджетування" (ГОВ), хлопці переважають у виборі спеціальностей у галузях промисловості, будівництва, сільського господарства та транспорту, тоді як дівчата переважають у швейному виробництві. Гендерний аналіз витрат на навчання

показує, що вартість навчання на спеціальностях, де навчаються виключно дівчата, є найнижчою за рахунок однієї особи.

Проблема впровадження гендерної рівності в систему сучасної освіти, зокрема професійно-технічної, стоїть надзвичайно гостро. Головні виклики, які виникають у сфері освіти, включають часткову невідповідність вмісту та якості професійно-технічної освіти потребам і запитам ринку праці, неадаптованість освітніх програм і термінів навчання до потреб роботодавців, особливо під час відновлення економіки та інфраструктури після конфліктів чи криз, втрата зв'язків між навчальними закладами та бізнесом через призупинення діяльності підприємств, а також відсутність сучасних інструментів оцінювання результатів навчання при отриманні або підтвердженні робітничих кваліфікацій.

Тому, для подолання гендерних стереотипів у виборі професій, як одного з аспектів гендерної нерівності, необхідно забезпечити оптимізацію мережі професійно-технічних навчальних закладів, які відповідали б потребам різних регіонів у фахівцях та забезпечували мобільність робочої сили на ринку праці.

Також потрібно активізувати інформаційну кампанію для популяризації робітничо-технічних спеціальностей та стимулювання роботодавців до виплати гідних заробітних плат, незалежно від статі працівників. Міжнародний досвід у розв'язанні гендерних проблем на ринку праці показує, що через співпрацю держави, роботодавців та працівників, а також активну інформаційно-просвітницьку діяльність можна досягти позитивних змін у сфері гендерної рівності на ринку праці.

Пропоную розглянути Стандарти Європейського Союзу щодо захисту прав жінок:

- Європейська соціальна хартія: Ця хартія має на меті забезпечити здійснення економічних і соціальних прав без будь-якої дискримінації, зокрема за статевою

ознакою. Вона включає стандарти щодо справедливих умов праці, безпечних і здорових умов праці, справедливої оплати праці, захисту жінок на роботі, охорони здоров'я та соціального забезпечення.

- Директива про баланс між професійним та особистим життям для батьків та піклувальників 2019/1158: Ця директива встановлює мінімальні вимоги для забезпечення рівних можливостей на ринку праці та сприяє поєднанню роботи та сімейного життя для батьків та піклувальників.

- Директива 2010/41/ЄС, прийнята 07 липня 2010 року, стосується застосування принципу рівного ставлення до самозайнятих чоловіків і жінок або тих, хто сприяє виконанню такої діяльності. Вона встановлює стандарти для держав-членів щодо аспектів, які не охоплено іншими директивами.

- Директива 2006/54/ЄС, ухвалена 05 липня 2006 року, спрямована на забезпечення реалізації принципу рівних можливостей і рівного ставлення до чоловіків і жінок у сферах зайнятості та професійної діяльності. Мета цієї директиви полягає в забезпеченні рівного доступу до роботи, адекватних умов праці, включаючи оплату праці, та адекватної професійної соціальної підтримки.

- Директива Ради Європейського Союзу 2000/78/ЄС, що прийнята для встановлення загальної системи рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності, має на меті боротьбу з дискримінацією на підставі релігії або віросповідання, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації. Ця директива передбачає встановлення загальних рамок для забезпечення однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності в державах-членах. У ній містяться стандарти, що стосуються умов доступу до зайнятості та професійної діяльності, членства у професійних організаціях, умов праці та інших аспектів професійної діяльності.

Гендерна нерівність, особливо на ринку праці, викликає серйозну увагу у контексті європейської інтеграції України. Важливо, щоб гендерна проблематика стала ключовою частиною Плану відновлення після перемоги України. Українські органи влади, спільно з громадськими організаціями та міжнародними партнерами, активно працюють над розбудовою системи реагування на будь-який вид насильства та допомоги постраждалим унаслідок війни. Наприклад, ухвалено закони, спрямовані на протидію дискримінації за ознаками статі в рекламі, а також на поліпшення рівних можливостей для матерів і батьків-військовослужбовців у періоди догляду за дитиною.

Було прийнято Державну стратегію забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків до 2030 року, а також операційний план з її реалізації до 2024 року. Ця стратегія передбачає впровадження гендерної рівності у сфері освіти та проведення групових занять з психологічної підтримки для жінок та дівчат, що втратили роботу через війну.

Також було запущено проєкт 'Women for Ukraine', спрямований на допомогу українкам, які втратили роботу або дохід унаслідок війни, у пошуку нових можливостей для працевлаштування та професійного розвитку."

Внаслідок прямих втрат у війні, переважно серед працездатних чоловіків, в Україні очікується зростання важелів жіночої праці. Повне військове протистояння породжує потребу у швидшому впровадженні гендерної рівності в сфері зайнятості. Тому наразі вельми значущим стає запуск державних програм, спрямованих на надання жінкам можливості отримати новий досвід та знання, а також отримати моральну підтримку під час опанування нової професії або перепідготовки. [6]

Війна- це жах, який руйнує життя і несе за собою безліч трагічних наслідків. Смерть, фізичні та психологічні травми, руйнування інфраструктури – це лише частина того, що приносить війна. Крім того, вона сильно впливає на соціально-

економічний стан країни та сприяє загостренню проблем, таких як гендерна нерівність.

Завдяки такій підтримці та належному професійному керівництву жінки матимуть змогу отримувати достойну оплату праці. Удосконаленню нормативно-правової бази з питань гендерної рівності сприятимуть прийняття Закону України "Про рівне винагородження за однакову працю", розробленого Міністерством економіки України, а також активна реалізація інформаційно-комунікаційних заходів, зокрема серед молоді, спрямованих на подолання гендерних стереотипів щодо "жіночих" та "чоловічих" професій і подолання професійної сегрегації; створення умов для поєднання сімейних та професійних обов'язків працівниками з дітьми. Гендерна рівність на ринку праці сприятиме швидшому відновленню економічного зростання, підвищенню стабільності економіки, активізації повоєнного відновлення та поліпшенню умов та якості життя громадян України.

1.3 Мережевий підхід Р. Коллінза в інституціоналізації гендерної освіти

Виконання програм гендерного виховання та освіти є одним із завдань, що стоять перед освітніми інститутами як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються. Розуміння важливості розробки гендерної стратегії на рівні державної політики обумовлене необхідністю вирішення різних складних соціально-економічних проблем, що існують у суспільстві. Це передбачає активізацію всіх громадських сил, включаючи жінок, які становлять більшість населення, зокрема в Україні.

Поняття "гендер" визначається як не просто стать, а суспільна роль, яку особа виконує відповідно до стереотипних орієнтацій щодо маскулінності або фемінінності. Це суспільне відношення до статі, подібне до того, як визначається поняття власності: це не лише фізичний об'єкт, але й соціальне відношення, спосіб, яким люди мають справу з об'єктом.

У сучасному суспільстві, де акцентується на гендерній рівності, також важлива є інформаційна рівність. Це означає доступність інформаційних технологій для всіх груп населення. Обидва ці аспекти, гендерна та інформаційна рівність, часто залежать від економічних факторів. Наприклад, жінки можуть бути більш економічно залежними від чоловіків, а також мати менший доступ до інформаційних технологій.

У багатьох країнах з патріархальними традиціями зміна соціальних уявлень про гендер може зустрічати опір та викликати складнощі у впровадженні нових моделей поведінки.

Поява нових технологій спілкування та інформації має на меті збагатити суспільні відносини та вирішити соціальні проблеми. З одного боку, нові технології сприяють розвитку комунікацій та збагаченню інформаційного простору. З іншого

боку, вони також підкреслюють проблеми доступу до інформації та цифрового розриву. Пекінська конференція з проблем жінок у 1995 році визначалася як значний крок у розумінні інформаційних технологій як потужного інструменту, особливо для жінок, щоб розширити свої можливості та збільшити самостійність у суспільстві. Віртуальне співтовариство жінок, що виникло після конференції, продовжує існувати та розвиватися. Нові комунікаційні технології часто стикаються з упередженістю стосовно жінок, і важливою метою суспільства є надання жінкам доступу до навчання інформаційних технологій та розширення їх компетентності. Зараз, відповідно до Рендалла Коллінза, соціально-гуманітарні науки виходять за межі ізольованих думок, акцентуючи на важливості взаємодії та обміну ідеями. Такий підхід може бути використаний і для гендерної освіти та політики, особливо в контексті нових технологій та методів навчання.

У Індії, коли влада не виявила достатньої реакції на події, жінки взяли ініціативу у свої руки. Журналістка Ніша Сюзан з Делі вирішила створити рух у соціальних мережах, назвавши його "Консорціумом розв'язних та просунутих жінок, що ходять по барах". Цей рух набрав понад 50 000 прихильників протягом першого тижня свого існування. Варто зазначити, що цей рух став також реакцією на дії фундаменталістів, і він викликав значний резонанс.

Ніша Сюзан запропонувала учасникам руху відправляти рожеву нижню білизну до офісу лідера радикальної партії як символ своєї сміливості та впевненості. Цей акт став своєрідним способом висловлення протесту проти ворожих дій, що траплялися. Більше 1500 нижньої білизни надійшло до офісу партії до 14 лютого. Жінки, які взяли участь у цій акції, вважали, що це був єдиний спосіб продемонструвати свою позицію та показати, що вони не дозволять фундаменталістам лякати їх. Вони також зазначили, що для них це був єдиний

спосіб висловити своє ставлення, оскільки їм важко було зібратися для масових демонстрацій.

Ці акції стали можливими завдяки використанню комп'ютерних технологій та Інтернету, які значно посилили їхню ефективність і масштабність. Такий підхід також відповідає соціологічній теорії солідарності, де емоційні проблеми об'єднують групу, особливо в умовах зовнішньої загрози. Ця групова солідарність посилюється за допомогою соціальних ритуалів, таких як масове послання символічних предметів лідерам радикальних рухів. [3, с. 21-22]

Жіночий день відпочинку або як його ще називають «страйк» відбувся в Ісландії в 1975 році. Коли десятки тисяч жінок Ісландії, включаючи прем'єрку Катрін Якобсдоттір, не вийшли на роботу. Мотивами було те, що жінки були дуже дискриміновані суспільством, мали нижчу заробітну плату на однакових посадах та обмеження прийняття політичних рішень. Цей день присвячений протесту проти гендерної нерівності. Даний захід дуже повпливав на суспільство, та значення жінки у ньому. Оскільки жінки здебільше праювали у сфері охорони здоров'я та освіти. Чоловіки з дітьми не розуміли куди віддати дитину та як взагалі піклуватися про дитину та про себе. Жінки закликали одна одну не виходити працювати, не робити нічого вдома. Цей день гарний приклад жіночої згуртованості.

“Я не працюватиму цього дня, як і всі жінки в уряді”, — сказала прем'єр-міністр Ісландії Якобсдоттір перед акцією протесту.

Цей страйк допоміг ухвалити закон про рівну оплату праці для жінок та чоловіків.

Колишня президентка Ісландії Вігдіс Фіннбогадоттір у 2015 році сказала ВВС, що страйк 1975 року був “першим кроком до емансипації жінок в Ісландії” і допоміг їй у 1980 році стати першою жінкою у світі, обраною президентом через вибори. [26]

Жінки, стаючи більш незалежними, починають досягати тих самих високих позицій, які раніше вважалися виключно чоловічими привілеями. Це свідчить про те, що не існує ніяких об'єктивних біологічних передумов для переважання чоловіків у суспільстві. Зокрема, жінки все частіше отримують вищу освіту, що відкриває для них доступ до більш високооплачуваних робіт.

Проте, відсутність доступу жінок до інформаційно-комунікаційних технологій може обмежувати їхні можливості не лише у сфері освіти та працевлаштування, а й у доступі до медичних та інших соціальних послуг. Це лише збільшує гендерну нерівність.

Застосування нових методів у навчальному процесі, використання інформаційних технологій може суттєво поліпшити ситуацію з гендерною рівністю в суспільстві. Зокрема, аналіз інтелектуальних соціальних мереж, запропонований Рендаллом Коллінзом, може стати ефективним інструментом у забезпеченні групової солідарності, особливо в умовах сучасних технологій.

Процитована фраза з книги "Соціологія філософії" Рендалла Коллінза слушно підкреслює важливість спільної дії та обміну ідеями у формуванні гендерної рівності. Це свідчить про те, що колективна підтримка може вирішально вплинути на зміну стереотипів та досягнення рівності. [3, с. 23]

РОЗДІЛ 2. ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2.1 Гендерні диспропорії в сучасній Україні

Від початку пандемії COVID-19 та російсько-української війни в Україні сталися значні зміни у сфері гендерної рівності та боротьби з гендерно обумовленим насильством. Було вдосконалено законодавство, яке вже активно застосовується на практиці.

Досягнуто значного прогресу у політичній участі жінок, їх залученні до військової служби, забезпеченні рівних можливостей на ринку праці та у догляді за дітьми. Такі зміни свідчать про важливість комплексного підходу до вирішення питань гендерної рівності, враховуючи вплив зовнішніх кризових факторів на суспільство.

Крім того, в умовах цих викликів особливу увагу приділено підтримці жінок у ролі лідерок у різних сферах, що сприяє поступовому зменшенню гендерних стереотипів та закладає підґрунтя для сталих позитивних змін у суспільстві.

Війна створює нові виклики для реалізації як активного, так і пасивного виборчого права. Сотні тисяч жінок вимушено перебувають за кордоном, і деякі з них не повернуться до повоєнних виборів. Для цієї категорії виборців необхідно забезпечити можливість голосування за кордоном шляхом внесення змін до виборчого законодавства та врегулювання питань адміністрування виборів. Жінки, які повернуться, можуть зіткнутися з обмеженнями у реалізації свого пасивного виборчого права. За чинним законодавством, балотуватися до парламенту можуть лише громадяни, які проживали в Україні не менше п'яти років і не перебували за кордоном більше 90 днів поспіль протягом цього періоду. [13]

Основні виклики під час війни полягають у збереженні стереотипів щодо ролі жінок і чоловіків у політиці, прийнятті рішень, економіці та сім'ї. Також існує нерівномірний розподіл обов'язків з догляду між жінками та чоловіками, горизонтальна та вертикальна гендерна сегрегація на ринку праці, а також різний негативний вплив війни на жінок і чоловіків.

Крім того, жінкам важче добитися того, щоб їхній голос був почутий у різних секторах, та отримати доступ до процесу прийняття рішень. Багато сфер політики, такі як охорона здоров'я, зелений перехід та цифрові трансформації, залишаються гендерно-нейтральними, відзначив експерт. [14]

Незважаючи на існуючі нормативно-правові акти як на міжнародному, так і національному рівнях, гендерна нерівність на ринку праці залишається актуальною проблемою в Україні. Міжнародні організації продовжують звертати увагу на цю проблематику, що свідчить про її складність та потребу в невідкладних заходах. Однак, брак послідовності, системності та координації між державними і неурядовими структурами ускладнює досягнення значних зрушень у подоланні гендерної нерівності. Це вимагає спільних зусиль і спрямованих дій, щоб забезпечити рівні можливості для всіх гендерних груп у сфері праці.

Зокрема, за Global Gender Gap Report, який щороку випускає World Economic Forum, у 2022 році, коли в Україні почалось повномасштабне вторгнення, гендерний розрив в Україні становив 29%. Це означає, що якщо чоловік заробляє 100 грн, то жінка з аналогічною компетенцією та освітою отримує лише 71 грн за таку саму роботу. У глобальному індексі гендерного розриву Україна займає 81-ше місце серед 147 досліджуваних країн. За дослідженням також виявлено, що цей показник українського суспільства минулого року погіршився на 0,7%. Це підтверджує актуальність проблеми гендерної нерівності в Україні.

Це може свідчити про наявність системних проблем у сфері гендерної рівності в Україні. Значний гендерний розрив на ринку праці свідчить про нерівні умови зайнятості та оплати праці для чоловіків і жінок. Крім того, погіршення показників гендерної нерівності за останній рік може вказувати на недостатню ефективність заходів, спрямованих на зменшення цієї проблеми, або на появу нових чинників, що впливають на гендерну диспропорцію.

Щодо оплати праці, то в Україні, згідно з даними Державної служби статистики, протягом 2022 року середньомісячна заробітна плата зросла проти показника 2021 року на 6,1% – з 14 016 грн до 14 859 грн. Найвищого рівня середньомісячна зарплата досягла за підсумками IV кварталу – 16 477 грн. У зв'язку з воєнними діями, Державна служба статистики не може проводити відповідні обстеження. Проте, у 2021 році у жінок середньомісячна заробітна плата була на 18,4% нижча, ніж відповідний показник у чоловіків (13 802 грн – у жінок і 16 912 грн – у чоловіків). Така ситуація спостерігається в більшості видів економічної діяльності.

Таблиця 2.1 [6]

Динаміка середньомісячної заробітної плати в Україні
у 2018–2021 рр., тис. грн

Рік	Жінки тис. грн	Чоловіки тис. грн	% до заробітної плати чоловіків
2018	8525	10966	77,7
2019	9935	12718	78,1
2020	11558	14203	81,4
2021	13802	16912	81,6

Також, проблема безробіття серед жінок залишається актуальною. За даними Державної служби зайнятості України (ДСЗУ), станом на 01 квітня 2023 року, мали статус офіційно зареєстрованого безробітного 137,3 тис. осіб. З них чоловіки становили 28%, а жінки – 72%.

Молодь стикається з гендерною нерівністю в оплаті праці та інших аспектах на різних рівнях свого життя, і це може мати значний вплив на їхнє самовизначення та життєві можливості. Одним із аспектів, який заслуговує на увагу, є доступ до фінансових ресурсів та можливостей для фінансового самостійності. Молоді жінки можуть зустрічати перешкоди у доступі до кредитів, інвестицій та інших фінансових інструментів порівняно з чоловіками, що може обмежити їхню можливість розвивати власні підприємницькі проекти або займатися іншими фінансово вигідними діяльностями.

Крім того, гендерна нерівність може виявлятися в сфері здоров'я та медичного обслуговування. Молоді жінки можуть зіткнутися зі складнощами у доступі до якісної медичної допомоги, особливо в сферах репродуктивного здоров'я та психічного благополуччя. Деякі стереотипи щодо статевої ролі можуть призводити до ігнорування чи знехтування медичними проблемами молодих жінок або недостатнього доступу до відповідних медичних послуг.

Також, гендерна нерівність може впливати на соціальні взаємодії та міжособисті стосунки молоді. Наприклад, стереотипи щодо гендерних ролей можуть впливати на спосіб сприйняття та поведінку у відносинах, а також на рівень самоповаги та самовизначення. Це може призводити до виникнення напружених чи несправедливих ситуацій у взаємодії між молодими людьми та обмежувати можливості для взаєморозуміння та співпраці.

Отже, гендерна нерівність має комплексний вплив на різні аспекти життя молоді, включаючи фінансову незалежність, доступ до медичних послуг та

соціальні взаємодії. Розуміння цих аспектів допомагає виявити та розв'язати проблеми гендерної нерівності, сприяючи побудові більш справедливого та рівноправного суспільства для всіх його членів.

Згідно з даними Державної служби зайнятості, більше жінок зараз перебуває на реєстрації як безробітні порівняно з чоловіками. Це можна пояснити тим, що менше людей реєструються в службі зайнятості. Частково така ситуація зумовлена недостовірністю статистичних даних. Зміни у правилах реєстрації викликали скорочення термінів обліку та сум допомоги для безробітних.

Також обов'язкове відзначення про військовий облік ускладнює процес реєстрації. Це призводить до того, що багато чоловіків шукають роботу самостійно або працюють неофіційно. Додатково, чоловіки, які проходять військову службу, вважаються залученими до економічної діяльності країни.

У пошуку роботи попит на професії, де зазвичай працюють або чоловіки, або жінки, майже не змінився. Гендерні стереотипи, що існують про те, які професії підходять чоловікам або жінкам, також не зникли. Умови воєнного стану призвели до високого рівня безробіття серед жінок, що, ймовірно, продовжиться і надалі. Це змусить їх шукати неофіційну роботу без встановлення офіційних трудових відносин і зарплати, яка б відповідала їхнім зусиллям, а також без соціального захисту. Ймовірно, бідність та залежність від соціальних виплат зростатимуть, особливо серед родин, які очолюються жінками. Це може призвести до того, що жінки будуть шукати роботу та життя за кордоном, що зробиться причиною подальших втрат людського капіталу. [6]

2.2 Представленість жінок у різних сферах суспільного життя

Соціологічна група "Рейтинг" здійснила 2 схожих опитування у 2021 році та 2023 році серед дорослого населення України, яке старше 18 років, охопивши всі області країни, за винятком тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу, а також місць, де на момент дослідження відсутній зв'язок.

Вибірка була репрезентативною за віком, статусом та типом поселення. Загалом, у дослідженні взяли участь 1500 респондентів у 2021 році та 1000 респондентів у 2023 році. Метод опитування, що застосовувався, – САТІ (Computer-Assisted Telephone Interviewing), з використанням випадкової вибірки мобільних телефонних номерів.

Похибка репрезентативності дослідження, з високим рівнем довіри 0,95, становила не більше 3,1% у 2023 році та 2,5% у 2021 році. Опитування проводилося протягом 1-2 червня 2023 року та 27-28 лютого 2021 року.

Перше питання стосувалося того, як вважають респонденти, хто має більше можливостей в Україні, чоловіки чи жінки у сферах:

Рис 2.1 [22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя 2023 року.

(% тих, хто відповів в цілому по масиву)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки.

Отже, 10% респондентів відповіли, що жінки мають більше можливостей у кар'єрному зростанні. За чоловіків у цьому питанні проголосували 28% респондентів. Та більша частка респондентів- 59% відповіли, що жінки та чоловіки мають однакові можливості. Та тільки 3% респондента відповіли та це питання як «важко відповісти».

У сфері оплати труда схожа тенденція, 7% респондентів зазначили, що в цьому питанні жінки мають більше можливостей. За чоловіків проголосували 27% респондентів. 61% респондентів вважають, що у жінок та чоловіків однакові можливості. 4% респондентів зазначили, що їм «важко відповісти».

У цьому опитуванні ми досліджували питання, пов'язані з обмеженнями, які стикаються жінки. Ці обмеження можна розділити на дві групи: суб'єктивні (такі, як самодискримінація, гендерні стереотипи, сексизм) та об'єктивні (наприклад, відсутність доступу до політичної діяльності, освіти, кар'єрних можливостей). Хоча об'єктивні причини можуть бути вирішені, суб'єктивні продовжують впливати, наприклад, на кар'єрне зростання та оплату праці. Чоловіки мають більше можливостей у політиці та кар'єрному зростанні, ніж жінки, хоча ситуація щодо оплати праці може бути більш справедливою.

Пропоную подивитися на дані, які були отримані в 2021 році. Респондентам дали відповісти на ті ж самі запитання.

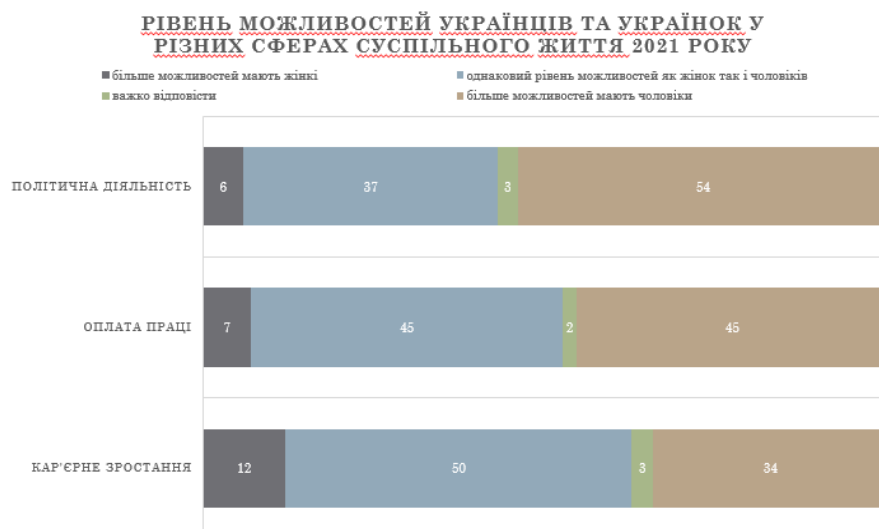

Рис 2.2 [10] **Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя 2021 року.**

(% тих, хто відповів в цілому по масиву)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки

Отже, 12% респондентів відповіли, що жінки мають більше можливостей у кар'єрному зростанні. За чоловіків у цьому питанні проголосували 34% респондентів. Та більша частка респондентів (50%) відповіли, що жінки та чоловіки мають однакові можливості. Та тільки 3% респондента відповіли та це питання як «важко відповісти».

У сфері оплати труда схожа тенденція, 7% респондентів зазначили, що в цьому питанні жінки мають більше можливостей. За чоловіків проголосували 45% респондентів. 45% респондентів вважають, що у жінок та чоловіків однакові можливості. 2% респондентів зазначили, що їм «важко відповісти».

У сфері політичної діяльності респонденти проголосували за те, що чоловіки мають більше можливостей, а саме 54%, що показує нам сильну дискримінацію та упередження респондентів, стосовно ролі жінки у політиці та ролі чоловіка у тій самій сфері.

ПОРІВНЯННЯ РІВНЯ МОЖЛИВОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНОК У РІЗНИХ СФЕРАХ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ 2023 РОКУ ТА 2021 РОКУ

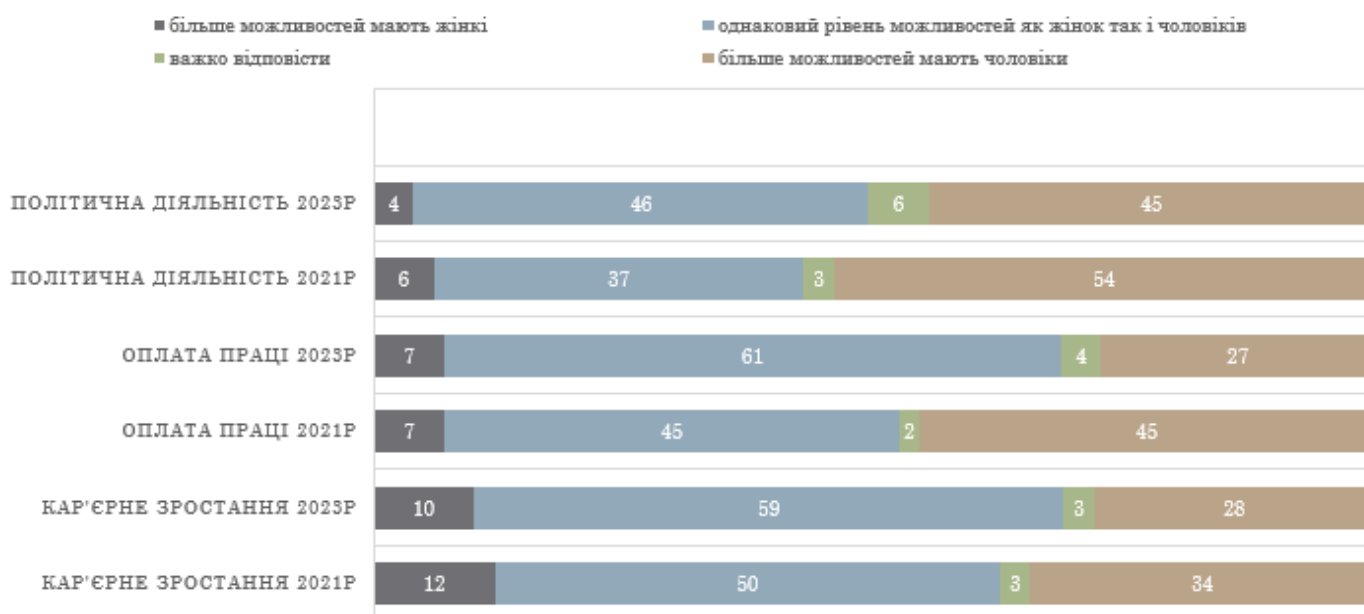

Рис 2.3 [10,22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя 2023 року та 2021 року.

(% тих, хто відповів в цілому по масиву)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки

Порівнюючи дані, які були отримані в 2021 році та 2023 році. На однакове запитання у респондентів, про рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя, ми отримали певні результати, що в 2021 році думки українок та українців показували вищій рівень можливостей жінок у всіх сферах суспільного життя. Натомість ми бачимо, що більша кількість респондентів в 2023 році обрала відповідь, що жінки та чоловіки мають однаковий рівень можливостей в усіх суспільного життя. Також гарно прослідковується тенденція зменшення упереджень ролі жінок та чоловіків у політиці, оскільки в 2021 році кількість респондентів, що проголосували за більшу можливостей чоловіків було 54%, а у 2023 році вже 45%. Проте хоч тенденція упереджень йде на спад, але все одно проблема залишається актуальною.

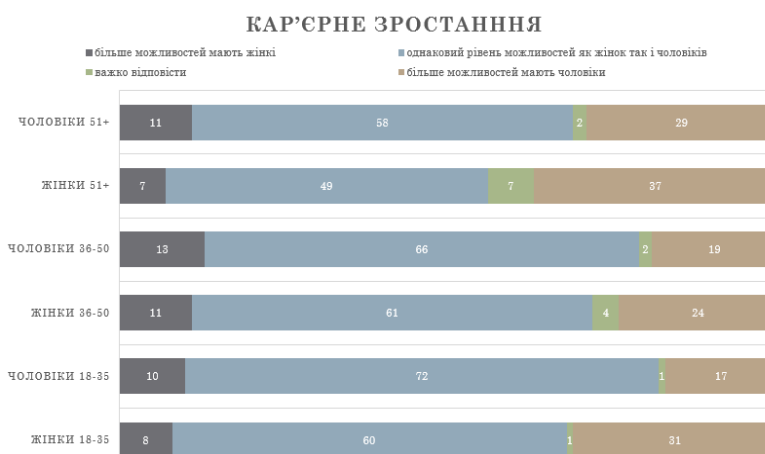

Рис 2.4 [22] **Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя**
(% тих, хто відповів в залежності від віку респондентів)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки

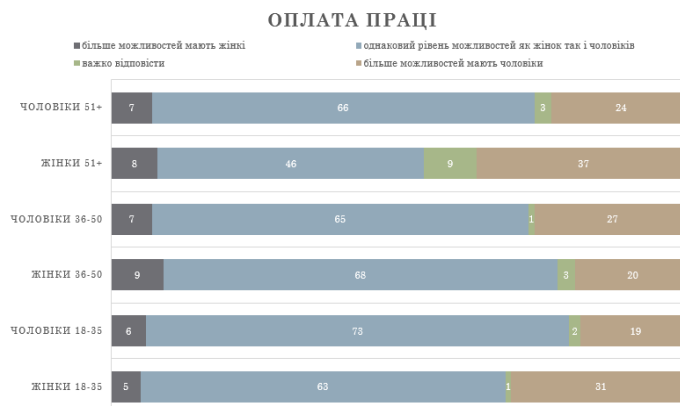

Рис 2.5 [22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя
(% тих, хто відповів в залежності від віку респондентів)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки

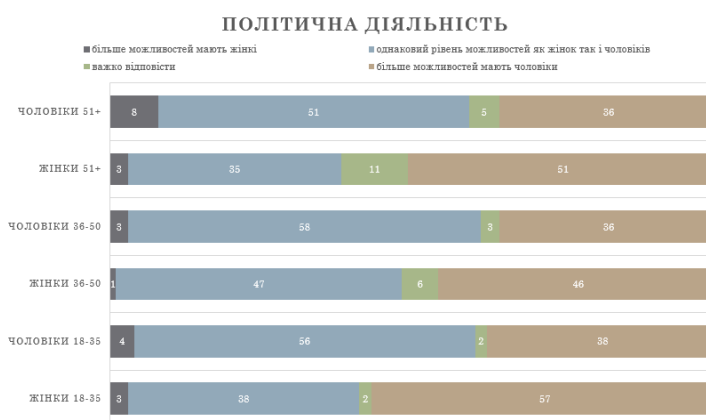

Рис 2.6 [22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя
(% тих, хто відповів в залежності від віку респондентів)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки

Майже всі вікові категорії зазначають, що у кар'єрному зростанні жінки найменше мають можливостей. Та можна відстежити, що чоловіки відповідаючи на це питання більше віддають переваги жінкам, ніж самі жінки.

Рисунок 2.6 дає простежити можливості в політичній діяльності, в порівнянні з рештою відповідей, тут майже всі вікові групи відповідають, що чоловіки мають більше можливостей. Це нам свідчить про те, що наша країна має глибокі вкорінені стереотипи, це дискримінує жінок, показує жінкам те, що вони не можуть чогось досягти, та будуть обирати таку роботу, що відноситься до «липкої підлоги».

Коли ми говоримо про гендер і відмінності між статями, то можна сказати, що вони не існують ізольовано, вони завжди взаємодіють з іншими важливими аспектами, такими як вік та соціальний статус (включаючи зайнятість, рівень доходів тощо). Це дослідження спрямоване на виявлення різниці між чоловіками та жінками різного віку та соціального статусу (з урахуванням зайнятості).

Жінки, особливо молоді, сприймають існуючі обмеження для жінок у політичній діяльності та кар'єрному зростанні як суттєві (особливо в молодому віці, коли кар'єра розвивається, це стає значущим). У жінок віком 51+ років спостерігається особлива увага до проблеми нерівності у оплаті праці та політичній сфері. Їхня пенсія часто менша, ніж у чоловіків, що вказує на значний розрив: 20% менше жінок у цьому віці сприймають рівність можливостей порівняно з чоловіками.

Жінки та чоловіки середнього віку відзначають менші нерівності, а розрив у їхніх оцінках також менший. Жінки більше довіряють рівності у оплаті праці (68%), ніж чоловіки (61%). Це період зрілості, коли досягаються соціальні та професійні успіхи, діти стають більш самостійними, що дає жінкам більше часу та можливостей.

У всіх вікових категоріях жінки сприймають політичну діяльність як сферу нерівностей, у відміну від чоловіків, які вважають, що у жінок достатньо рівних можливостей у цій сфері.

Рис 2.7 [22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя

(% тих, хто відповіли в залежності від зайнятості)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки

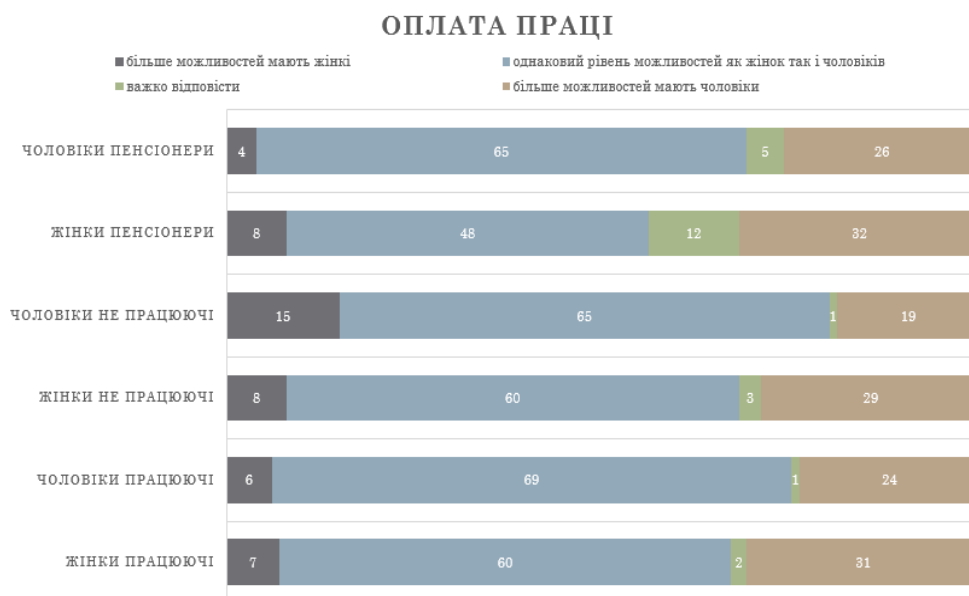

Рис 2.8 [22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя

(% тих, хто відповіли в залежності від зайнятості)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

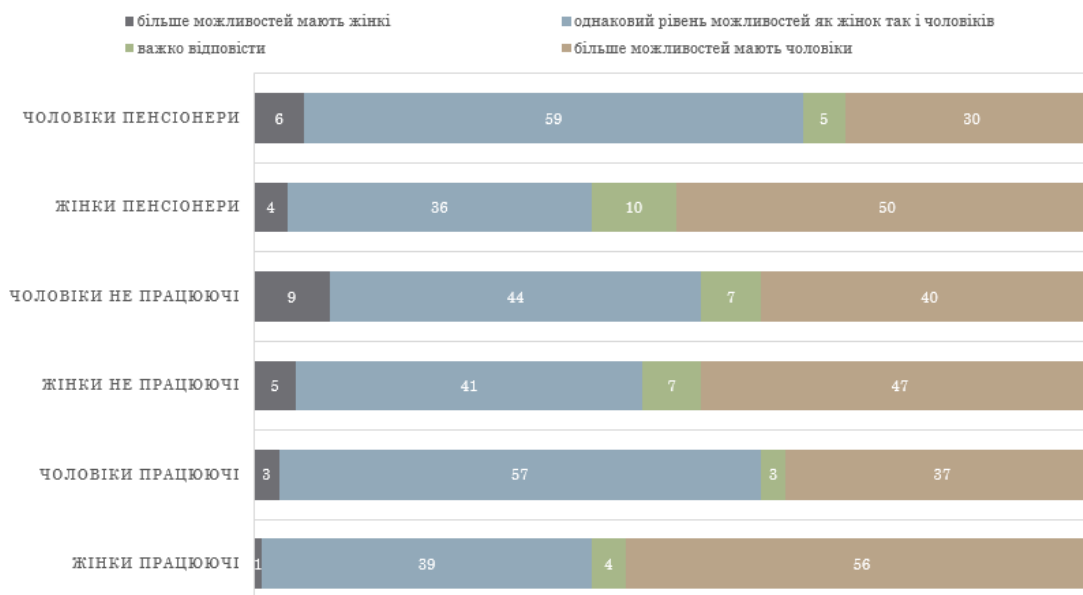

Рис 2.9 [22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя

(% тих, хто відповіли в залежності від зайнятості)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки

Рисунки 2.7, 2.8 та 2.9 нам показують, що жінки, які займаються професійною діяльністю, виявляють більш критичне ставлення до можливостей у сферах кар'єри, доходів та політичної участі порівняно з тими, хто не працює, оскільки вони мають особистий досвід у цих сферах, а не лише теоретичні уявлення. Чоловіки, які працюють, навпаки, оцінюють можливості жінок у цих сферах краще, ніж чоловіки, які не працюють, також спираючись на власний досвід. Таким чином, оцінка можливостей ґрунтується на особистому досвіді, що є суб'єктивним.

Уявлення пенсіонерів про ці сфери життя пов'язані не лише зі зміною статусу, але й з віковими особливостями. Жінки пенсійного віку традиційно сприймають більше нерівностей у цих сферах, оскільки вони частіше відчувають їх на власній шкірі і мають більш традиційні уявлення про гендерний розподіл ролей.

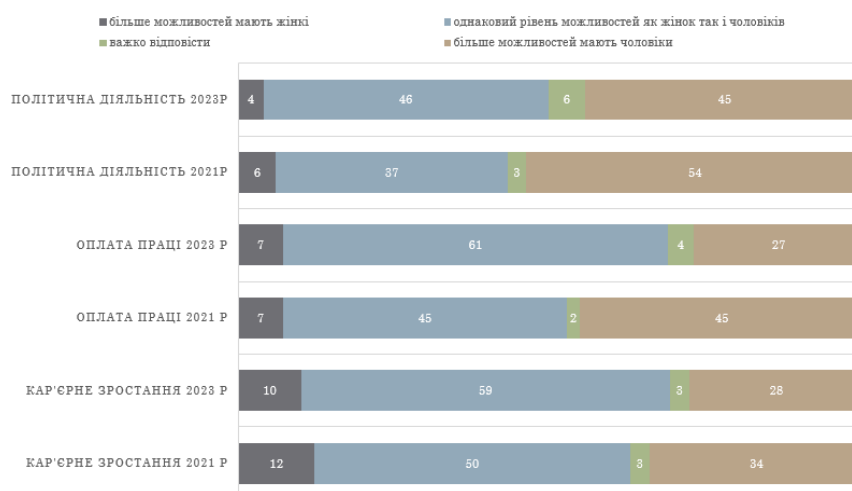

Рис 2.10 [22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя (% тих, хто відповів у 2021 та 2023 роках)

- – більше можливостей мають жінки
- – однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- – важко відповісти
- – більше можливостей мають чоловіки

Протягом понад двох років становище щодо гендерної рівності покращилося, зокрема, у сфері оплати праці, але не настільки в кар'єрному розвитку та політичній діяльності. Проте жінки не отримали більш доступних можливостей у цих сферах порівняно з чоловіками, і навіть втратили деякі переваги, які мали у 2021 році.

Березень 2021 року відзначився пандемією Covid-19, а червень 2023 року — другим роком повномасштабної війни. Ці обставини є дестабілізуючими факторами. Проте війна також відкриває можливості: значні зміни у економічному та соціальному ландшафті, перегляд професійних стереотипів, перегляд компетенцій у політиці та на робочому місці.

Війна, як кризова подія, сприяє прискоренню змін у гендерному розподілі праці, вертикальній та горизонтальній сегрегації. Протягом цих двох років жінки помічають менше покращень у можливостях, порівняно з чоловіками, і взагалі більш критично оцінюють гендерну рівність.

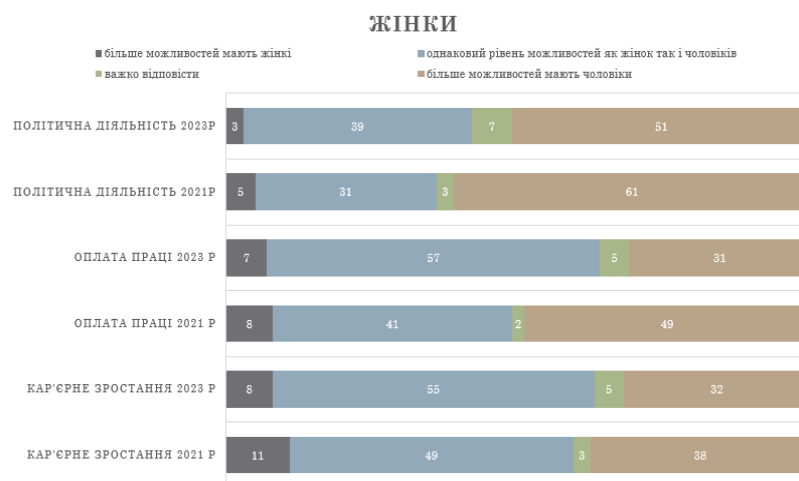

Рис 2.11 [22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя

(% тих, хто відповів в залежності від статі)

- — більше можливостей мають жінки
- — однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- — важко відповісти
- — більше можливостей мають чоловіки

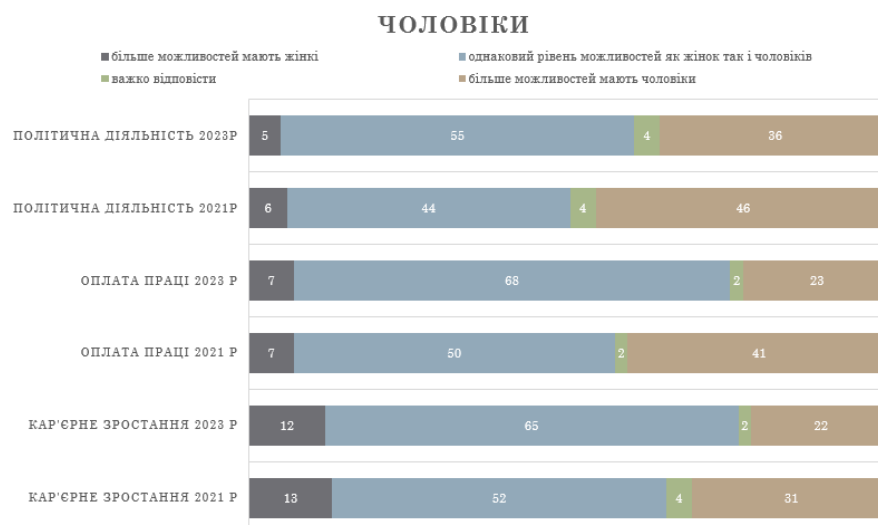

Рис 2.12 [22] Рівень можливостей українців та українок у різних сферах суспільного життя

(% тих, хто відповів в залежності від статі)

- - більше можливостей мають жінки
- - однаковий рівень можливостей як жінок так і чоловіків
- - важко відповісти
- - більше можливостей мають чоловіки

На рисунках 2.11 та 2.12 ми бачимо ставлення респондентів до розподілу можливостей. Жінки, в порівнянні з чоловіками, вважають, що чоловіки мають більше можливостей у всіх представлених сферах. Чоловіки віддають більше переваги відповіді- “однаково” рівень можливостей жінок та чоловіків у всіх представлених сферах.

Хоча для чоловіків зміни за останні роки стали помітнішими: 68% вважають, що умови оплати праці рівні, а 65% — що рівність у кар'єрному розвитку. Ймовірно, останні зміни для чоловіків є значущими, оскільки жінки все більше заступають у

сфери, де домінували чоловіки, проте рівень запитів жінок ще перевищує реальну ситуацію для них у цих сферах.

ВИСНОВОК

У цій роботі на тему «Стан та перспектива подолання гендерної нерівності в Україні» виявлено, що проблема гендерної нерівності залишається надзвичайно актуальною, та під час війни вона загострюється.

Історично чоловікам та жінкам приписувалися різні соціальні ролі відповідно до формування та передачі ціннісно-нормативних уявлень в процесі соціально-історичного розвитку. У всіх суспільствах існував певний розподіл праці між статями, з унікальними видами діяльності та соціальними функціями, що виходили за рамки біологічних різниць між ними. Хоча соціальні ролі чоловіків і жінок змінювалися з часом і в залежності від типу суспільства (мисливсько-збиральницьке, аграрне, індустріальне), проте основні аспекти гендерного розподілу праці, характерні для патріархального суспільства, залишалися сталими. Ціннісно-нормативні очікування до жінок, наприклад, щодо материнської ролі, обов'язків в домогосподарстві та догляду, продовжують існувати й у сучасному світі, додатковою можливістю стала робота за межами дому, бажано збалансована з сімейними обов'язками. Від чоловіків сучасне суспільство в умовах війни все ще очікує виконання ролі захисника, батька-годувальника, який буде цілодобово на роботі, щоб забезпечити свою сім'ю. Такі стереотипні уявлення часто визначаються трудовими та професійними успіхами чоловіків та наявністю сім'ї та дітей у жінок.

Крім того, деякі хобі та заняття у вільний від роботи та побуту стає все більш чіткішим стосовно гендерного розподілу, наприклад, мисливство, риболовля, гра в шахи частіше асоціюються з чоловіками, тоді як вишивання, малювання, плетіння – з жінками.

Кожне суспільство має свою культуру, як і уяву соціалізованого в ній індивіда, містить узагальнені уявлення про те, якими має бути чоловіки й жінки та

чим вони мають займатися у житті. Ми можемо сказати, що такі узагальнені усталені уявлення щодо спільнот чоловіків і жінок зазвичай називають гендерними стереотипами. Загалом, гендерні стереотипи часто далекі від реальності, стійкі до нової інформації і не відповідають реальним рисам та поведінці конкретних людей. Вони містять правила і заборони щодо того, що чоловіки та жінки повинні відчувати, проявляти і робити. Дослідники вказують на два беззаперечні факти: існування сильних гендерних стереотипів і їх прийняття членами тієї групи, до якої вони застосовуються. Ці стереотипи значно сильніші за расові. Гендерні стереотипи, як узагальнені уявлення про чоловіків і жінок, виявляються насамперед у формі гендерно-рольових стереотипів. Вони стосуються прийнятності різних ролей і видів діяльності для чоловіків і жінок, а також стереотипів гендерних рис, тобто психологічних і поведінкових характеристик, притаманних чоловікам і жінкам. Ці два компоненти гендерних стереотипів тісно пов'язані між собою. Переважна прийнятність якої-небудь соціальної ролі для людини певної статі обґрунтовується мірою наявності в неї певних рис і характеристик. Зокрема, індивіди зазвичай вважають соціально-професійну роль льотчика прийнятнішою для чоловіків, оскільки ті витривалі, неемоційні, здатні зосередитися, краще обізнані з тонкощами техніки, а роль соціальної працівниці для жінок, яким більшою мірою притаманні такі риси, як чуйність, співчуття, вміння налагоджувати стосунки з оточенням. Отже, уявлення про психологічні та поведінкові відмінності статей є основою формування й відтворення гендерно-рольових стереотипів. Тож нерідко доводиться чути, що жінки занадто емоційні й не здатні мислити раціонально, щоб бути лідерами та керівниками, а чоловіки – позбавлені чуттєвості й терпіння, щоб доглядати маленьких дітей. Характерною ознакою таких стереотипних уявлень є ігнорування індивідуальних психологічних і поведінкових рис конкретної людини. Висновки робляться виключно на основі того, що ця

людина є чоловіком чи жінкою, і тому має певні риси, які вважаються прийнятними або неприйнятними для тієї чи іншої діяльності.

Гендерні нерівності створюють не лише складнощі, а й мають негативні наслідки для жінок у різних сферах життя, таких як військова діяльність, економічний розвиток, отримання освіти та медичні послуги. Жінки є ключовими учасницями в розвитку суспільства, але водночас стикаються з великими викликами та обмеженнями через існуючі соціальні стереотипи та нерівність умов.

Гіпотезу 1 було підтверджено. Гіпотезу 2 було спростовано.

На перший погляд, війна в Україні спонукала суспільство переглянути стандартні ролі і норми, проте вона також загострила існуючі гендерні нерівності. Умови військових конфліктів змушують жінок брати на себе додаткові обов'язки і відповідальність, часто без належного визнання і підтримки. Вони стикаються зі складнощами в підтриманні сімейного благополуччя та забезпеченні дітей, одночасно відчуваючи нестабільність у пошуку роботи та отриманні достатнього доходу. Жінки стають більш уразливими перед насильством та загрозами безпеки. Військові конфлікти часто супроводжуються сексуальним та гендерним насильством, що стає реальним небезпеки для жінок. Крім того, війна призводить до втрати родичів та соціальної підтримки, що змушує жінок відчувати себе більш ізольованими та безпомічними.

Значним наслідком війни є обмеження можливостей жінок для освіти та працевлаштування. Знищення інфраструктури та зміни соціальних ролей створюють перешкоди для розвитку жіночого потенціалу. Погіршення умов життя також поглиблює гендерні нерівності, ускладнюючи можливості жінок для участі у прийнятті рішень та отримання рівних прав.

Крім того, війна загрожує здоров'ю та добробуту жінок, обмежуючи доступ до медичної допомоги та репродуктивної підтримки. Негативні наслідки війни

можуть поглибити традиційні гендерні стереотипи та ролі, ускладнюючи боротьбу за рівність жінок та чоловіків.

Такий підхід не лише сприяє подальшому загостренню гендерних нерівностей, але й створює загрозу для стабільності та розвитку суспільства в цілому. Систематична робота над зниженням цієї нерівності та забезпеченням рівних можливостей для всіх є кроком у напрямку більш справедливого та рівноправного суспільства, де кожна особа має рівні можливості та права на самореалізацію.

Проте, під час війни, коли суспільство зазнає надзвичайних випробувань, цей принцип часто порушується, що призводить до подальшого загострення гендерних нерівностей. Недоступність освіти та медичних послуг, розподіл військових обов'язків та економічні труднощі стають лише деякими з численних проблем, які тяжко впливають на жінок у військовому конфлікті.

Війна також має значний вплив на чоловіків.

Однією з основних проблем є обов'язкова участь у захисті країни, що збільшення ризику поранень, інвалідності та смертності. Деякі чоловіки також можуть відчувати психологічний тиск та внутрішню конфліктність через військову службу.

Також чоловіки обмежені у вільному пересування по світу.

Чоловіки переважно обирають неофіційне працевлаштування, оскільки воно не зобов'язує становитися на військовий облік, це може призводити до можливих ризиків перенавантаження за меншу заробітню плату. Така праця може нашкодити їхньому здоров'ю, провокувати професійні хвороби та збільшити ризики зазнати економічного насильства (торгівлі людьми).

Гендерні наслідки війни в Україні стали надзвичайно важливим аспектом, що потребує уваги і дій. По-перше, під час конфлікту жінки, звичайно, стають головними опікунами сімей та вирішують багато побутових проблем, забезпечуючи виживання своїх родин. Це може призводити до відмови від кар'єрних можливостей та особистого розвитку. Також, внаслідок втрат серед працездатних чоловіків, очікується зростання обов'язків жінок щодо праці та фінансової підтримки родин.

Для забезпечення гендерної рівності в сфері зайнятості та підтримки жінок важливо запроваджувати державні програми, які надавали б можливості жінкам отримати новий досвід та знання, а також забезпечували моральну підтримку у процесі перепідготовки або отримання нової професії.

Водночас, важливо враховувати гендерні аспекти під час війни при розробці законодавства та проведенні реформ, а також сприяти рівному представництву жінок у політиці та рішеннях, які стосуються суспільства в цілому. Жінкам слід мати рівний доступ до можливостей у всіх сферах життя, від зайнятості до політики.

Список використаних джерел

1. Андрієнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. (2020) Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. https://lastrada.org.ua/wpcontent/uploads/2021/01/posibnyk_protydiya-nasylstvu_-dodatok.pdf
2. Богачевська-Хом'як М., Гундорова Т.І., Орлов В.Ф. Основи теорії гендеру. https://genderindetail.org.ua/netcat_files/58/66/osnovy_teorii_genderu.pdf
3. Бібік Н.В., Буртак С.Г., Карпенюк Ю.В., Кучеренко І.В., Макарова А.Г., Марушкевич Л.Ю., Сахневич О.А., Сорокопуд О.Є., Узун С.В. Через освіту до рівності. https://gender.org.ua/images/lib/tezy_conferencii_2010.pdf
4. Водянніков, О. (2021). Гендерна рівність теорія і практика в порівняльному конституційному праві. <https://www.osce.org/files/f/documents/3/4/502224.pdf>
5. Гендер і гендерна рівність. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4c34394b-0499-4415-8240-66d7e6c97312/content>
6. Гендерні диспропорції в Україні під час війни. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderni-dysproportsiyi-v-ukrayini-pid-chas-viyny>
7. Гендерні проблеми у засобах масової інформації: теоретичний аналіз. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://osvita.ua/vnz/reports/management/15193/>
8. Гендерні стереотипи під час війни в Україні: рівність, кар'єра, військова служба. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://w2u.world/novyny/henderni-stereotypy-pid-chas-viiny-v-ukraini-rivnist-kar-iera-viiskova-sluzhba/>

9. Гербут Надія. Теоретико-методологічні засади гендерних досліджень [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/gerbut_teoretyko.pdf
10. Гендерні ролі та стереотипи. Дослідження соціологічної групи "Рейтинг". (2021). https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_gender_032021_fin.pdf
11. Гендерна нерівність. П'ять порушень прав жінок в Україні. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29085513.html>
12. Гендерна рівність в Україні: що ми маємо сьогодні. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/genderna-rivnist-v-ukrayini-shcho-maemo-sogodni.html>
13. Гендерна нерівність за час війни: здобутки та необхідні зміни. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://www.chesno.org/post/5879/>
14. Гендерна рівність в Україні: сучасні тенденції та нові виклики. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3789622-genderna-rivnist-v-ukraini-sucasni-tendencii-ta-novi-vikliki.html>
15. Дрьоміна-Волок Н. В. (2015). Концепція расової дискримінації у міжнародному антидискримінаційному праві : монографія. м.Одеса
16. Іванова Т.В., Карч М.О. (2020). Гендерна ідентичність як мультіваріативний феномен https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2020/6.pdf
17. Камінська, Н. В., Пашко, Д. В., Романова, Н. В. (2017). Причини виникнення гендерної нерівності. м. Київ. <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/download/887/891/>
18. Кравець В.П. (2013). Гендерні дослідження: прикладні аспекти. м.Житомир https://lib.iitta.gov.ua/6622/1/Монографія_13_zbor_18.51.58.pdf
19. Куцмус, Н. М. (2014). Теоретико-методологічні засади гендерних досліджень в економіці. м.Житомир. <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2014/1/3.pdf>

20. Левченко К.Б., Мурадян О.С. (2024) Гендерна рівність в освіті та через неї <https://karazin.ua/universitet/tsili-staloho-rozvytku/genderna-rivnist-v-osviti-ta-cherez-nei/>
21. Левченко К.Б., Жуковська Г.Г., Остапенко О.О., Сулова О.І. (2020). Гендерна політика в нормативно-правових документах. м.Київ. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/02.2021/genderna-polityka.pdf>
22. Можливості жінок в Україні. Дослідження соціологічної групи "Рейтинг". (2023). <https://sau.in.ua/research/mozhlyvosti-zhinok-v-ukrayini/>
23. Наливайко, Л. Р., Марценюк, Л. В. (2022). Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.1.11>
24. Неймовірні пригоди гендерної теорії в Україні. [Електроний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://genderindetail.org.ua/library/akademichni-teorii/neymovirni-prigodi-gendernoi-teorii-v-ukraini-1341289.html>
25. Сироїд Т.Л. (2020). Міжнародно-правові основи захисту сексуального репродуктивного здоров'я жінок. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.117/>
26. Чому ісландські жінки разом з прем'єркою оголосили страйк. [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjm4gekrzd9o2>
27. Achieving gender equality at work International Labour Conference 111th Session (2023). https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmstp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_870823.pdf
28. A quantum leap for gender equality : for a better future of work for all / International Labour Office. (2019). https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmstp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_674831.pdf

29. Global gender gap report. [Электроний ресурс] режим доступу до ресурсу:
<https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/>

Анотація

до бакалаврської роботи Сорокіної А.С.

«Стан та перспективи подолання гендерної нерівності в Україні»

Бакалаврську роботу присвячено сучасним тенденціям та викликам, пов'язаним із гендерною нерівністю в умовах війни. Метою даної роботи є визначення теперішнього стану гендерної нерівності і впливу війни на неї.

У межах першого розділу роботи ми розглянули теоретико-методологічні засади соціогуманітарного вивчення гендерної нерівності, зокрема: 1. визначено поняття гендер та гендерна нерівність; 2. визначено, які існують можливості та проблеми подолання або мінімізації гендерної нерівності в сучасному українському суспільстві під час війни; 3. розглянуто мережевий підхід в інституціоналізації гендерної освіти (на основі роботи Р.Коллінза).

У першому розділі ми визначили, що гендерна нерівність в Україні залишається значущою проблемою, яка посилюється в умовах війни. Також ми прослідкували, що стереотипи і дискримінація обмежують можливості жінок, а під час війни посилює їхню вразливість до економічних і соціальних наслідків. Також варто зазначити, що такі стереотипи обмежують можливості обох статей і підтримують гендерну нерівність, закріплюючи уявлення про те, які професії та діяльності є прийнятними для чоловіків і жінок.

Війна в Україні посилила ці нерівності, змушуючи жінок брати на себе додаткові обов'язки без належного визнання та підтримки.

Отже, ми прийшли до висновків, що загострення гендерних нерівностей у воєнний час ставить під загрозу стабільність та розвиток суспільства. Для досягнення більш справедливого та рівноправного суспільства необхідні

систематичні заходи щодо зниження цієї нерівності та забезпечення рівних можливостей для всіх.

Необхідно також сприяти рівному представництву жінок у політиці та прийнятті рішень, які стосуються суспільства в цілому та мати рівний доступ до можливостей у всіх сферах життя, від зайнятості до політики.

Другий розділ був націлений на розгляд проявів гендерної нерівності, в його Таким чином, проаналізовані гендерні диспропорції в Україні. Також у другому розділі було проведено вторинне дослідження, що націлено на визначення можливостей жінок в Україні. Було порівняно 2 соціологічних дослідження, проведених групою «Рейтинг» у 2021 році та 2023 році, що дало нам можливість прослідкувати зміни суспільних думок. Вибірка була репрезентативною за віком, статусом та типом поселення. Загалом, у дослідженні взяли участь 1500 у 2021 році та 1000 респондентів у 2023 році. Метод опитування, що застосовувався, – САТІ з використанням випадкової вибірки мобільних телефонних номерів. Опитування проводилося протягом 1-2 червня 2023 року та 27-28 лютого 2021 року. На підставі цих результатів було визначено, які стереотипи впливають на гендерну нерівність та обмеження можливостей жінок в Україні.

Ключові слова: *гендер, гендерна нерівність, гендерні стереотипи, жінки, чоловіки, можливості.*

Abstract

for the bachelor's thesis of Anastasiia Sorokina

“The state of gender inequality in Ukraine and prospects of its overcoming”

The bachelor's thesis is devoted to current trends and challenges related to gender inequality in wartime. The aim of this work is to determine the current state of gender inequality and the impact of war on it.

In the first section of the paper, we reviewed the theoretical and methodological foundations of the social study of gender inequality, in particular: 1) defining the concepts of gender and gender inequality; 2) identifying the opportunities and challenges of eliminating or minimizing gender inequality in contemporary Ukrainian society during the war; 3) considering the network approach to institutionalizing gender education using the work of R. Collins.

In the first section, we identified that gender inequality in Ukraine remains a significant problem that is exacerbated by war. We also showed that stereotypes and discrimination limit women's opportunities and, in times of war, increase their vulnerability to economic and social consequences. It is also worth noting that such stereotypes limit the opportunities of both sexes and maintain gender inequality by reinforcing ideas about what professions and activities are acceptable for men and women.

The war in Ukraine has exacerbated these inequalities, forcing women to take on additional responsibilities without adequate recognition and support.

Thus, we have concluded that the exacerbation of gender inequalities in wartime jeopardizes the stability and development of society. To achieve a more just and equal society, systematic measures are needed to reduce these inequalities and ensure equal opportunities for all.

It is also necessary to promote women's equal representation in politics and decision-making that affects society as a whole and to have equal access to opportunities in all spheres of life, from employment to politics.

The second section was aimed at examining the manifestations of gender inequality. Thus, gender imbalances in Ukraine were analyzed. The second section also included a secondary study aimed at identifying opportunities for women in Ukraine. We compared 2 sociological surveys conducted by the Rating Group in 2021 and 2023, which allowed us to compare the opinions of respondents. The sample was representative in terms of age, status, and type of settlement. In total, 1500 respondents took part in the survey in 2021 and 1000 respondents in 2023. The survey method used was CATI with a random sample of mobile phone numbers. The survey was conducted on June 1-2, 2023 and February 27-28, 2021.

Based on these results, it was determined which stereotypes influence gender inequality and limit women's opportunities in Ukraine.

Keywords: *gender, gender inequality, gender stereotypes, women, men, opportunities.*